

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

JERICA VIDIC

MENTOR: REDNI PROF. DR. LOJZE SOČAN

POSLEDICE ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE NA
MIGRANTSKE DELAVCE NA SLOVENSKEM TRGU
DELOVNE SILE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

Kazalo

1	Uvod	1
2	Migracijski tokovi in vzroki	3
2.1	Migracijski tokovi	3
2.1.1	Migracije v državah EU	3
2.1.2	Migracije v Sloveniji	6
2.2	Razlogi za migracije	9
2.2.1	Mikro ekonomski vzroki	10
2.2.2	Makro ekonomski vzroki	11
2.2.3	»Push« in »pull« vzroki	11
2.3	Zaključne ugotovitve poglavja o migracijskih tokovih in vzrokih	14
3	Teorije migracij	15
3.1	Neoklasične teorije migracij	15
3.1.1	Makro ekonomska teorija	15
3.1.2	Mikro ekonomska teorija in teorija človeškega kapitala	16
3.2	Nova ekonomija migracij	18
3.3	Teorija dvojnega trga delovne sile	20
3.4	Teorija mrež ali »network« teorija	22
3.5	Sistemska teorija	23
3.6	Teorija institucij	25
3.7	Teorija kumulativne kavzalnosti	25
3.8	Teorija migracijskih sistemov	26
3.9	Aplikacija teorij migracijskih tokov na slovenski trg delovne sile	27
3.10	Zaključne ugotovitve poglavja o teorijah migracij	30
4	Imigracijska politika Evropske unije in Slovenije	31
4.1	Evropska unija	31
4.2	Slovenija	31
4.2.1	Postopek pridobitve dovoljenja za delo	33
4.3	Širitev EU in prehodna obdobja za nove članice	33
4.4	Zaključne ugotovitve poglavja o imigracijski politiki Evropske unije in Slovenije	35
5	Migrantski delavci in trg delovne sile	36
5.1	Vplivi migracij na trg delovne sile	36
5.1.1	Enostavni model trga delovne sile	36
5.1.2	Model s heterogenim delom brez tržnih nepopolnosti	37
5.1.3	Model s heterogenim delom ter nepopolnim trgom delovne sile	38
5.2	Razvojno okolje v Sloveniji – ali je Slovenija zanimiva za migrante?	39
5.3	Strukturna neskladnost na slovenskem trgu delovne sile	40
5.4	Tujci na slovenskem trgu delovne sile	44
5.5	Demografske napovedi – ali so tujci naša rešitev?	49
5.6	Trg delovne sile v Sloveniji po priključitvi k EU	51
5.7	Zaključne ugotovitve poglavja o tujih delavcih na slovenskem trgu delovne sile	52
6	»Case study«: primer slovenskega podjetja, ki zaposluje delavce iz tujine	53
7	Zaključek	55
8	Literatura	58
9	Internetni viri:	60
	Priloga A:	62
	Priloga B: Statični podatki Zavoda RS za zaposlovanje	63

1 Uvod

Tujci na slovenskem trgu delovne sile so vedno bolj prisotna tema v slovenski javnosti. Obenem se govori o tujih delavcih, ki predstavljajo konkurenco domačim, saj naj bi bili pripravljeni delati za nižje plače, in o primanjkljaju določenih delavcev na našem trgu delovne sile. Govori se o dolgotrajnih postopkih za pridobitev delovnih dovoljenj in o razširjenem trgu dela na črno. Daleč največ tujih delavcev v Sloveniji prihaja iz držav nastalih na območju nekdanje Jugoslavije. Teh je kar 16.768. Iz držav sedanjih članic Evropske unije (EU) jih je veliko manj, samo 1.020, iz držav, bodočih članic EU, pa jih je 917.¹

Tudi v Evropi se govori o tujcih. Imigracijske politike v večini evropskih držav postajajo restriktivnejše. Evropejci se bojijo tujcev, ki prihajajo, jim odvzemajo delovna mesta, zasedajo stanovanja, ogrožajo njihovo kulturo z vnašanjem tujih vrednot. Demografska slika pa obenem kaže na to, da bo morala Evropa podreti obzidja svoje »trdnjave« in povabiti tujce medse zaradi naraščajočih potreb po delovni sili.

V nalogi bom poskušala predstaviti argumente v podporo trditve, da Slovenija potrebuje določeno število tujih delavcev za zadovoljevanje potreb določenega dela trga delovne sile. Po drugi strani pa so za reševanje strukturnih neskladij na trgu delovne sile potrebna večja vlaganja v izobraževanje odraslih, tako zaposlenih kot tudi brezposelnih. Z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo se odpirajo nove možnosti migracijskih tokov. S svobodo gibanja in zaposlovanja na skupnem evropskem trgu se obenem večata možnosti prihoda novih delavcev na naš trg delovne sile in odhodi slovenskih delavcev v tujino. Tako bom v nalogi poskušala tudi prikazati, kakšna je politika do tujih delavcev v Sloveniji in v Evropski uniji. S tem namenom bom poskušala podati ilustracijo stanja v zadnjih nekaj letih pri nas. Za omejitev negativnih posledic širitve so sicer uvedena časovna prehodna obdobja za nove članice, vendar jih nekatere države ne bodo izkoristile. Tako obstaja skupni evropski trg obenem kot priložnost za pridobivanje novih delavcev, ki jih v Sloveniji primanjkuje in kot grožnja vala migrantskih delavcev, ki bodo konkurirali domačim.

¹ Podatki so za obdobje od 1. 1. 2003 do 30. 6. 2003.

Za obstoj na konkurenčnem evropskem trgu Slovenija potrebuje konkurenčno gospodarstvo, pogoj za to pa je izobražena delovna sila. Tudi za reševanje problema brezposelnosti je najboljše orodje izobraževanje in usposabljanje brezposelnih. Rešitev je torej vlaganje v razvoj in izobraževanje.

Gradivo za nalogo bodo predvsem strokovni članki in podatkovne baze. Za boljši prikaz obstoja potrebe po primernih delavcih bom uporabila tudi dokumentacijo podjetja, ki je bilo v iskanju primernih delavcev prisiljeno iti čez državne meje in je v svoji proizvodnji začasno zaposlilo nekaj tujih državljanov.

V nalogi bom najprej predstavila migracijske tokove v Evropi in Sloveniji skozi zgodovino do danes. Sledil bo kratek pregled vzrokov migracij, kjer bom predstavila tudi dva vidika »push« in »pull« vzrokov. Za pregledom vseh aktualnih teorij migracij bom le te povezala s stanjem na slovenskem trgu delovne sile. V petem poglavju bom predstavila vplive migracij na trg delovne sile, nato pa bom v šestem poglavju poskušala ugotoviti, zakaj je Slovenija privlačna za tujce, ki iščejo delo. Nadaljevala bom z ugotavljanjem strukturne neskladnosti na slovenskem trgu delovne sile in s pregledom demografskih napovedi ter ugotavljanjem, kaj pomenijo za ravnotežje razmerja aktivnega in vzdrževanega dela prebivalstva. Nato se bom v drugem delu naloge posvetila imigracijskim politikam EU in Slovenije ter trenutnemu stanju tujih delavcev pri nas. V predzadnjem poglavju bom poskušala ugotoviti kaj pomeni širitev EU za naš trg delovne sile. Na koncu naloge bom predstavila tudi primer slovenskega podjetja, ki je iskalo delavce v tujini.

2 Migracijski tokovi in vzroki

Preden se lahko naloga posveti vprašanju migrantskih delavcev, je potrebno prikazati, kaj se je dogajalo in se dogaja na področju migracij. Bolj natančno rečeno kakšni so migracijski tokovi na področju Slovenije. Ker bom poskušala ugotoviti, kakšne so posledice širitve EU za migrantske delavce na slovenskem trgu delovne sile, je potrebno predstaviti tudi migracijske tokove na področju držav članic EU. Drugo pomembno vprašanje, ki je neposredno povezano z migrantskimi delavci, pa je, zakaj se migranti odločajo za migriranje?

2.1 Migracijski tokovi

Migracijski tokovi preteklosti so pomembni za predstavitev stanja v sedanosti in koristni za napovedovanje migracij v prihodnosti. Veliko raziskav glede prihodnjih selitev pri svojih napovedih za prihodnost navajajo dogajanja v preteklosti. Tako so v tem delu naloge najprej predstavljeni migracijski tokovi v državah EU. Sledi predstavitev migracijskih tokov v Sloveniji oziroma na slovenskem ozemlju.

2.1.1 Migracije v državah EU

Do pred konca druge svetovne vojne je bila Evropa predvsem izselitveno območje, po letu 1945 pa je imela več priseljencev kot izseljencev. V desetletju po vojni je bil največji vzrok selitev v Evropo in po Evropi politični »push« faktor. Najpomembnejši izvorni državi migrantov sta bili po vojni Vzhodna Nemčija in Italija. 20 Milijonov ljudi je bilo premeščenih zaradi vojne, od tega 12 milijonov Nemcev. Del povojnih migracijskih tokov pa so predstavljali migranti, ki so se selili iz bivših kolonij v matične države (Velika Britanija, Francija, Belgija, Nizozemska). Po drugi svetovni vojni sta visoka gospodarska rast in primanjkljaj moške delovne sile omogočala lažjo integracijo beguncev, premeščenih oseb in migrantov na delovni trg ciljnih držav.

Ekonomski razvoj je bil glavni »pull« vzrok selitev iz južnega dela proti severu v Evropi, pa tudi iz severne Afrike proti južni Evropi. V šestdesetih letih so se preseljevali odvečni agrarni delavci iz področij južne Italije, Grčije in Turčije na zahod, predvsem v Zahodno Nemčijo in v Švico. Izvirne države so bile na ta način olajšane skrbi za odvečne delavce, obenem pa so velik del zaslužka le ti pošiljali domov in tako postali pomemben del deviznega priliva (Todaro, 2000:128). Najpomembnejši izvorni državi po letu 1960 sta Portugalska in Španija. Sledili sta

Grčija in Jugoslavija, kasneje, po letu 1970 pa še Turčija, Maroko in Tunizija. V tem obdobju je Evropa celo vzpodbujala priseljevanje z namenom premestitve pomanjkanja delovne sile. Delovni migranti naj bi se po izteku delovnega dovoljenja vrnil v matično državo, vendar to ni sovpadalo z interesi delodajalcev in tako je čedalje več delavcev ostajalo in spremenilo status začasnega migranta v stalnega. Po izgradnji berlinskega zidu sta Avstrija in Zahodna Nemčija začeli z aktivno politiko vabljenja tujih delavcev in tako sta podpisali bilateralne sporazume s Španijo, Grčijo, Turčijo in Jugoslavijo, kar se je takoj odrazilo v povečanem številu migrantov.

Po prvem naftnem šoku, ki je povzročil veliko povečanje brezposelnosti (v Nemčiji z 1,1% na 4,7%) v letu 1973, se je rekrutiranje tujih delavcev zaključilo. Del migrantov iz južne Evrope se je vrnil domov. Zanimivo je, da se po priključitvi Portugalske, Španije in Grčije k EU in s sprostitvijo mobilnosti za njihove državljane val migrantov na sever ni ponovil. Ravno obratno. Del, predvsem Španskih in Portugalskih migrantov, se je vrnil domov.

Za obdobje po prvem naftnem šoku do sredine osemdesetih let je značilen upad delovnih migrantov v severni Evropi. Celotno število tujcev se je v nekaterih državah povečalo, v nekaterih pa zmanjšalo. Povečanje je šlo predvsem na račun združevanja družin in večje rodnosti tujk, vendar se le ta dokaj hitro zniža na raven domačink.

Zahodna Evropa je od osemdesetih let prejšnjega stoletja vedno bolj glavno svetovno priseljitveno območje. Politični konflikti, državljske vojne in ekonomske krize v tem obdobju na Srednjem Vzhodu, v Južni Ameriki in v Afriki so povzročili nov val migracij v Grčijo, Italijo, Španijo in Portugalsko.

Še posebej se je okrepilo priseljevanje v zahodno Evropo konec osemdesetih let in na začetku devetdesetih pod vplivom razpada komunističnih režimov srednje in vzhodne Evrope ter izbruhu sovražnosti v bivši Jugoslaviji. Cilj tega vala priseljevanja je bila predvsem zahodna Evropa. Največ tujcev je zaprosilo za azil v Nemčiji. V letih od 1993 do 1996 se je priseljevanje malce umirilo in kasneje ponovno začelo naraščati. Zanimivo je, da delež tujih delavcev narašča počasneje kot delež tujcev, še posebej se je povečalo število beguncev in azilantov. Na to je Evropa takoj odgovorila z omejevanjem izdajanja dovoljenj, s strožjimi kriteriji za pridobitev azila in z uvedbo novih vizumov. Uvedli so tudi kazen za letalske prevoznike, če ne preverijo ali ima vsak njihov potnik dovoljenje za vstop v državo pristanka, kar je drastično zmanjšalo

število prošelj za azil na letališčih (Collinson, 1996:80). Tudi stopnja nezaposlenosti je med priseljenci precej višja kot med domačim prebivalstvom. Povečuje pa se število tujih delavcev z začasnimi dovoljenji, ki se kasneje po potrebi podaljšajo. V zahodni Evropi je 4,7% prebivalstva tujcev in od tega 3,2% tujcev iz držav, ki niso članice EU (Bevc *et al*, 2000).

V tem zadnjem obdobju je vzroke migriranja nemogoče enostransko določiti, saj ni mogoče prikazati glavnega vzroka v razlikah med dohodki v zahodni Evropi in CEEC². Po drugi strani pa politični vzroki, kot so nestabilnost na Balkanu in v drugih državah Srednjega vzhoda tudi niso edini vzrok migriranja, ker na splošno veliko ljudi iz tega področja migrira zgolj iz ekonomskih interesov. V tem obdobju sta najbolj popularni ciljni državi Nemčija in Avstrija, verjetno zaradi zgodovinskih dejstev in že vzpostavljene mreže prvih migrantov. Tako sta Nemčija in Avstrija sprejeli 80% vseh migrantov iz CEEC držav, od tega Nemčija dve tretjini. Po letu 1993 so se tokovi ustavili zaradi restriktivnih ukrepov teh držav.

Eno najbolj aktualnih vprašanj pri priključitvi CEEC držav k Evropski uniji je vprašanje mobilnostnega potenciala teh držav. Tako so del pogojev doseženih v pogajanjih tudi prehodna obdobja za delavce iz novih držav. Ob vsakem širjenju EU je obstajal strah pred navalom tujih delavcev, ki pa se še ni izkazal za utemeljenega. Res pa je tudi, da še ni bilo širitve v tako velikem obsegu in s tako velikimi razlikami v razvitosti in višinah dohodkov, kot je napovedana naslednja širitev EU. Nekateri mediji in politiki so napovedovali senzacionalne številke bodočih migrantov iz novih držav na 20-40 milijonov. Večina izdelanih študij je ta podatek gladko zavrnila in sedaj se najpogosteje ocene gibajo okoli 1 do 2 milijona migrantov na leto na začetku, ta številka pa naj se bi sčasoma še znižala. Kot je razvidno iz tabele 2.1.1 so bile te študije popularne predvsem v zadnjih letih. Napovedi se spreminjajo od avtorja do avtorja, večini pa je skupna napoved precejšnjega zmanjšanja števila migrantov v času deset do petnajst let.

² CEEC v ang. Central and Eastern European Countries, pomeni srednje in vzhodno evropske države.

Tabela 2.1.1: Pregled napovedi števila migrantov ob širitvi Evropske unije iz novih članic v sedanje države članice pod pogoji prostega pretoka oseb.

Leto študije	Avtor	Količina migrantov	DK8 migranti		DK10 migranti
			Tok migrantov na leto v prvih 10 letih	Zaloga migrantov	Tok migrantov na leto v prvih 10 letih
1997	Fassmann in Hintermann	720.000 migrantov, ki se bodo selili za daljši čas			
1998	Walterskirche n in Dietz		160.000 zmanjšanje na 110.000		
1999	Salt <i>et al.</i>	2.25 milijonov (3% prebivalstva) (čez 15 let)	140.000		
2000	Brücker in Boeri – samo delavci	860.000 (čez 10 let)	70.000 zmanjšanje na 30.000	1,4 milijona (čez 10 let)	120.000 zmanjšanje na 50.000
2000	Brücker in Boeri – vsi imigranti	1,8 milijona (čez 10 let)	200.000 zmanjšanje na 85.000	2,9 milijona (čez 10 let)	335.000 zmanjšanje na 145.000
2000	Hille in Straubahaar				Od 270.000 do 790.000
2001	Sinn <i>et al.</i>	2,7 milijona (čez 15 let)	240.000 zmanjšanje na 125.000	4,2 milijona (čez 15 let)	380.000 zmanjšanje na 200.000

Opombe:

DK: države kandidatke

DK8:države kandidatke, ki bodo vstopile v EU v letu 2004

Vir: EC, Information note, The Free Movement of Workers in the Context of Enlargement, 2001.

2.1.2 Migracije v Sloveniji

Zgodovinsko gledano je Slovenija najprej bila dežela emigracije. Prvi val lahko umestimo v drugo polovico devetnajstega stoletja od leta 1840 naprej. V tem času je veljal v Avstro – Ogrski predpis izseljenskega patenta, po katerem je veljalo, da se je bilo mogoče izseliti le na podlagi dovoljenja. Izseljenci brez dovoljenja so bili kaznovani z zamrznitvijo njihovega premoženja za časa življenja in z neveljavnostjo

njihove oporoke v Avstro – Ogrski. O dovoljenju je odločala deželna vlada, praviloma je bilo potrebno plačati pristojbino v vrednosti od 5 do 10% vrednosti premoženja, ki je šlo v tujino. Leta 1867 pa je bil sprejet zakon o pravici svobodnega preseljevanja. Uzakonjena je bila svoboda preseljevanja oseb in premoženja na državnem ozemlju, z izjemo opravljanja vojaške dolžnosti. Tako so tisti, ki še niso dopolnili starosti, ki je bila določena za opravljanje vojaške dolžnosti, potrebovali posebno ministrsko dovoljenje za selitev (Valenčič, 1990).

Pred marčno revolucijo so bila izseljevanja v majhnem obsegu, po njej pa so se gospodarske razmere močno poslabšale. Propadala je domača obrt, prevoznništvo, rudarstvo in kmečka trgovina. Tako je bilo veliko prebivalstva brez možnosti za dodatni zaslužek, saj se veliko ljudi ni moglo preživeti zgolj s kmetijstvom. Država je omejevala izseljevanje v tej meri, da je zavračala prošnje tistih, ki niso mogli dokazati, da imajo sredstva za preživljanje v tujini. Vzroki za izseljevanje so bili različni, od gospodarskih do političnih.

Na začetku industrializacije slovenskega ozemlja konec devetnajstega in začetek dvajsetega stoletja je na slovenskem prevladovala zelo neugodna ekonomska situacija. Glavi vir preživljanja je bila povečini zemlja, ki pa je bila močno razdrobljena in je redko preseglala 10 hektarov obdelovalne površine. Kmečko prebivalstvo je naraščalo in golo preživetje je postajalo problem. Tudi nekatere ostale oblike preživljanja so izumirale zaradi tehničnega napredka, primer tega sta furmanstvo in kmečka obrt. Tako je največ prebivalstva odšlo v Ameriko, kjer so se lotili kmetovanja (Petrnel, 2003:27).

V tem času so se Slovenci odločali za čezoceanske selitve, ki so imele večkrat za posledico dolgotrajnejšo nastanitev in začasno delo v sosednjih evropskih državah. Izseljevanje je bilo najmočnejše iz najbolj zaostalih področij Slovenije.

Drugo obdobje izseljevanja v Sloveniji lahko uvrstimo v obdobje med prvo in drugo svetovno vojno. Do krize tridesetih let sta ostajali Združene države Amerike (ZDA) in Argentina priljubljene izselitveni območji za Slovence, selili pa so se tudi v severno Francijo, Belgijo, Šlezijo in Zgornje Štajersko. Leta 1924 so ZDA uvedle strožjo imigrantsko politiko in tako se je preseljevanje tja umirilo. Vedno bolj so se Slovenci selili v zahodno Evropo. Vzroki pa niso bili vedno samo ekonomske narave, veliko Slovencev se je podajalo novim izkušnjam naproti, bežali so pred služenjem

vojaškega roka ali pa želeli izboljšati življenjsko raven. Kriza tridesetih let je močno zavrla izseljevanje, vendar se je še vedno nadaljevalo, še posebej po vedno večjih vlaganjih tujcev na slovenskem.

Tretji val, po drugi svetovni vojni, se je začel z ilegalnimi izselitvami predvsem iz političnih vzrokov. Po kasnejšem odprtju državnih mej se je emigracija zmanjševala. Še vedno so Slovenci hodili v tujino na delo v že tradicionalna območja po Evropi. Vedno bolj gre začasne migracije ekonomske narave. Nastal pa je nov tok priseljevanja ljudi iz ostale Jugoslavije v Slovenijo. Ta je nastal zaradi boljše razvitosti Slovenije v primerjavi z ostalo Jugoslavijo. Tudi v današnjem času so priseljenci iz držav bivše Jugoslavije v veliki večini.

Slovenija kot majhna država ne predstavlja grožnje zahodni Evropi. Trenutno je v tujini manj kot 2% njenega prebivalstva in tudi ni pričakovati, da bi se ta številka drastično povečala. Najbolj mobilni del prebivalstva so najbolj usposobljeni ljudje (z magisterijem ali doktoratom) predvsem zaradi slabih možnosti dela izven univerze (Bevc *et al.*, 2000). V celoti predstavljajo tujci v Sloveniji komaj kaj večji delež prebivalstva kot Slovenci v tujini. To je tudi manj od povprečja držav zahodne Evrope. Je pa v Sloveniji večji del tujcev, ki so zaposleni. Delež zaposlenosti presega celotni delež tujcev, kar pa je nad povprečjem EU.

Največji del tujcev v Sloveniji prihaja iz območja bivše Jugoslavije, kar 91 odstotkov. Vzroki za to so gotovo geografski, jezikovni, pripomogli pa so tudi prejšnji priseljenci. Iz držav EU je tujcev približno 3 odstotke iz drugih bivših socialističnih držav, brez območja nekdanje Jugoslavije pa jih je 2 odstotka. (Zavod za zaposlovanje, 2003:22). Zelo ugodna je njihova zaposlitvena struktura, ki znaša 95 odstotkov, manj pa njihova izobrazbena struktura, ki je bistveno slabša od povprečja v državi (Bevc *et al.*, 2000). Kot vidimo v tabeli 2.2 največ delavcev prihaja k nam iz Bosne in Hercegovine, sledita pa ji Srbija in Črna gora. Tudi iz Hrvaške in Makedonije prihaja veliko delavcev. Iz držav Evropske unije največ delavcev prihaja k nam iz Italije, sledi ji Avstrija, vendar že z bistveno nižjim številom. Iz držav bodočih članic k nam prihaja 1.020 delavcev, največ iz Slovaške. Prav to število se bo morda po širitvi Evropske unije povečalo. Iz ostalega sveta prihaja k nam največ delavcev iz Ukrajine, kar 673, sledi Rusija z 233 in Moldavija s 120-timi delavci. Delavci oziroma delavke iz Ukrajine imajo v Sloveniji sloves ukvarjanja z

nelegalnimi posli, predvsem prostitucijo. Tema je medijsko odmevna in po raziskovalnih člankih je mogoče sklepati, da je tovrstnih delavk pri nas precej, vendar so večinoma tu ilegalno (Modic, 2001).

Tabela 2.1.2: Države, iz katerih prihajajo tujci, ki se zaposlujejo in delajo v Sloveniji v letu 2002.

Države na območju nekdanje Jugoslavije (16.768)	Bolgarija	116	
Bosna in Hercegovina	7.538	Poljska	59
Srbija in Črna gora	4.589	Madžarska	14
Hrvaška	2.563	Ostale (1.564)	
Makedonija	2.078	Ukrajina	673
Članice Evropske unije (1.020)		Rusija	233
Italija	486	Moldavija	120
Avstrija	176	Kitajska	98
Francija	130	ZDA	80
Velika Britanija	113	Tajska	37
Nemčija	77	Dominikanska republika	35
Nizozemska	38	Albanija	34
Pridružene članice EU (917)		Brazilija	29
Slovaška	330	Belorusija	16
Romunija	253	Indija	14
Češka	145	Maroko	11

Vir: Zavod za zaposlovanje, 2003:22

2.2 Razlogi za migracije

Za predstavitev kakršnihkoli vplivov migracij na različna področja življenja tako v izvorni državi kot v ciljni državi, je pomembno razumevanje vzrokov migracij. Le ti so za posameznega migranta oziroma migrantsko skupino edinstveni. Tako so v tem delu naloge najprej predstavljeni mikro ekonomski in makro ekonomski vzroki, potem pa sledi pregled »push« in »pull« vidika vzrokov migracij.

2.2.1 Mikro ekonomski vzroki

Teorije o mikro ekonomskih vzrokih poudarjajo pomen raznolikosti posameznikov in zavračajo uporabo agregatnih podatkov. Na odločitev o izpeljavi migracije vpliva individualni položaj posameznika. Relevantni dejavniki so na primer starost posameznika, njegova izobrazba, zakonski stan, velikost družine, naklonjenost tveganju, direktni stroški migracij (oddaljenost), informacije in stroški iskanja ter ostali sociološki, psihološki in politični dejavniki.

Primer teorije, ki se osredotoči na posameznika, je Todarov model migracije, ki se sicer nanaša na agrarno–urbane migracije, vendar je ilustrativen tudi za migracije na splošno. Kot glavni vzrok za migriranje navaja posameznikova pričakovanja o zaslužku, ki ponavadi ni enak zaslužku, ki ga posameznik nato ima. Posameznik po Todaru oceni kakšen zaslužek bi lahko imel v urbanem okolju v nekem časovnem obdobju in kakšen zaslužek bi imel v istem obdobju v agrarnem okolju. Če je prvo večje od drugega, potem se posameznik odloči za migriranje. To lahko apliciramo na pričakovanja delavcev v izvorni državi o zaslužku v državi gostiteljici. Če so pričakovanja večja od stroškov, ki bi jih imel s selitvijo, potem se delavec lahko odloči za migriranje. Stroški v tem primeru zajemajo ne samo denarne dejavnike, temveč tudi ostale, ki niso tako otipljivi, ki jih mora vsak posameznik pretehtati in so za vsakega posameznika tudi drugačni in nosijo drugo težo.

Če je v odločitvi za migriranje odločilna razlika med stroški in dobički migracije, potem je starost pomemben del ocenjevanja vrednosti za posameznika. Starejši se tako srečujejo z višjimi stroški, ker trenutno žanjejo rezultate njihovega izpopolnjevanja, ki ga dobijo samo z delom. Obenem pa starejši lahko pričakujejo manjše dobičke v primeru migracije, saj imajo na voljo manj časa, da izkoristijo denarne dobičke migrantskih delovnih let (Goss in Paul, 1986:398). Po drugi strani pa delavci, ki so starejši in imajo več izkušenj s selitvijo, pridobijo na večjih dohodkih in tako se razlika v letih lahko izravna. V svoji raziskavi sta Goss in Paul s pomočjo ekonometričnega modela dokazala, da je starost v povezavi z izobrazbo oziroma izkušnjami pomemben faktor pri odločanju za selitev. Vpliv starosti in izkušenj sta preučevala tudi Bauer in Zimmermann (1999) in ugotovila, da starejši kot so ljudje, manj verjetno se bodo odločali za migriranje. Izobrazba pa nasprotno pri visoko izobraženih ljudeh verjetnost migriranja povečuje.

Velikost družine je tudi pomemben faktor pri odločanju za selitve. Na splošno velja pravilo, da večje kot je število članov, manjša je verjetnost, da se bo družina selila. Vendar pri tem vprašanju nastane problem enote, ki se odloča za selitev, celotna družina se težje odloči za migriranje, vendar v velikih družinah lažje pošljejo enega ali dva družinska člana na delo v tujino.

Stroški migriranja naraščajo z oddaljenostjo ciljne države. Razlog za to je v potnih stroških in v slabši obveščenosti o trgu delovne sile v bolj oddaljenih državah. Pomembno pa zmanjšajo stroške migracij že razvite migracijske mreže v ciljni državi.

Ostanejo še različni socialni, psihološki in politični vzroki, ki lahko delujejo v smeri vzpodbujanja ali zaviranja migracij. Ti so v posameznih primerih različni in lahko delujejo v obe smeri.

2.2.2 Makro ekonomski vzroki

Makro ekonomski dejavniki predstavljajo povod za migriranje preko posameznikov z uporabo agregatnih podatkov. Sem lahko štejemo razlike v dohodkih kot sta razlike v plačah in razlike BDP-ja³. Na migracije vplivajo tudi zaposlitvene možnosti (stopnja brezposelnosti, prosta delovna mesta, pogostost odpuščanja, rast prebivalstva), razlike v življenjskem standardu (indeks življenjskih stroškov, stopnja urbanizacije, odstotek lastnikov hiš, izdatki za izobraževanje, višina socialnih transferjev, geografsko okolje) in sistem v državi.

2.2.3 »Push« in »pull« vzroki

Pogosto se pri ugotavljanju vzrokov migracij ti delijo na dve vrsti. Prvi so tako imenovani »push« vzroki ali vzroki potiska. To so tisti, ki ljudi potiskajo ven iz matične države v tujino. Drugi pa so »pull« vzroki, tisti, ki migrante vlečejo v določeno državo. Ponavadi na migrante vpliva kombinacija obojih, »push« in »pull« elementov (Bevc *et al.*, 2000). Odločitev za migriranje in končni cilj sta torej odvisna od mnogih dejavnikov, ne samo enega, in za posameznega migranta ali skupino migrantov so ti vzroki različni. Povedano drugače, so »push« elementi tisti, ki vplivajo v emigracijskih državah in potiskajo posameznika iz tega področja. To so lahko brezposelnost, upadanje ali prenehanje določene ekonomske dejavnosti,

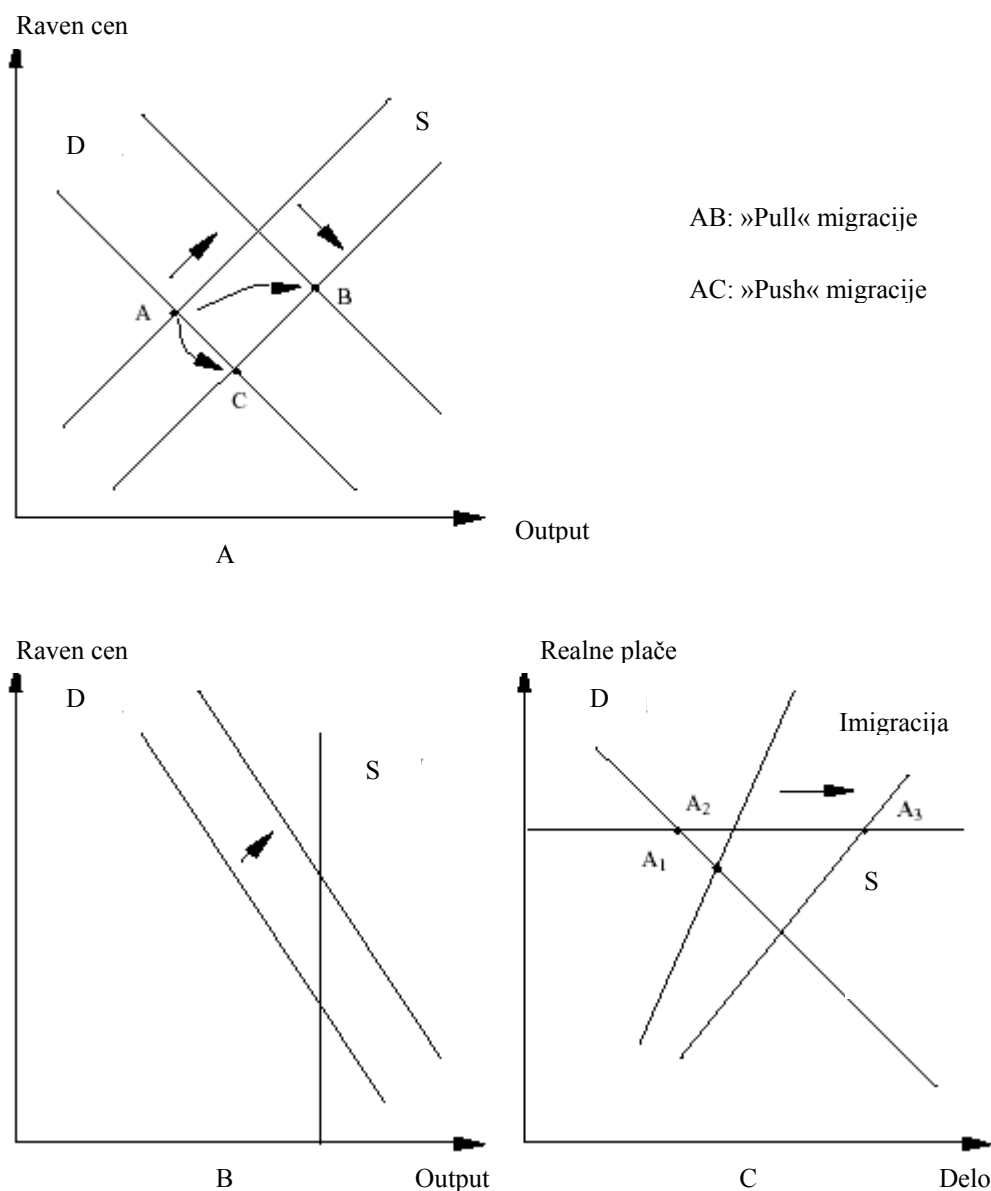
³ BDP – bruto domači proizvod.

naravne in druge nesreče, neperspektivne razmere za osebni razvoj in različne vrste diskriminacije. V imigracijskih državah pa delujejo »pull« vzroki, ki pritegnejo posameznika na to območje. To so lahko ugodne možnosti za zaposlitev, višje plače, možnosti napredovanja, ugodni pogoji, raznovrstnost dejavnosti in podobno. Nemogoče je določiti kateri vzroki so pripeljali posameznika do migracije. Ta subjektivnost je tudi največja slabost metode »push« in »pull« vzrokov migracij (Malačič, 2000).

Po Bauer in Zimmermannu (1999:20) v praksi »push« vzroki za migracije najpogosteje pomenijo ugodne ekonomske pogoje v imigracijskih državah. Kot merilce ekonomskih pogojev se štejejo stopnja nezaposlenosti, plače, delovni pogoji, socialna varnost in ekonomska struktura. Na migracije pa vplivajo tudi demografski elementi, kot so velikost in starostna struktura delovne populacije. Tudi družinske migracije in tok prosilcev za azil in beguncev se prištevajo med »push« migracije.

Na grafu 3.3.1 so predstavljeni »push« in »pull« dejavniki iz ekonomske perspektive po Bauerju in Zimmermannu (1999). »Pull« migracije – povpraševanje in »push« migracije – ponudba so definirane v skladu z agregatnim povpraševanjem in ponudbo ekonomije imigracijske države. Če se na diagramu A krivulja povpraševanja pomakne navzgor, se output poveča in raven cen dvigne. Ker se raven plač poveča, je za državo koristno, da poveča količino imigrantov da bi se izognila inflaciji, in še dodatno povečala output. Tako se krivulja ponudbe pomakne navzdol. Ravnotežje se premakne iz točke A v točko B in razdalja med njima predstavlja »pull« migracije. V primeru, da se poveča število migrantov, ne da bi se povečalo povpraševanje, se premakne agregatna ponudba navzdol in ravnotežje se vzpostavi v točki C. Razdalja AC je torej »push« migracija. Drugačna, vendar ravno tako »push« migracija pa nastane, če se zaradi ponudbenega šoka, na primer zmanjšanja domače ponudbe, ponudbena krivulja pomakne navzgor. Ravnotežje se torej premakne iz točke C v točko A. Vendar se v tej situaciji pomanjkanje vsaj delno pokrije s povečanjem imigrantov in tako se ravnotežje ponovno pomakne navzdol po krivulji povpraševanja. »Push« ponudbene migracije so povezane samo s premiki krivulje agregatne ponudbe, medtem ko so »pull« povpraševalne migracije povezane s premiki krivulje agregatne ponudbe v povezavi s premiki krivulje agregatnega povpraševanja.

Graf 3.3.1: »Push« in »pull« migracije.

Vir: Bauer in Zimmermann, 1999, str. 21

V primeru navpične (neelastične) agregatne krivulje ponudbe (na grafu 3.3.1 B) na krivulji povpraševanja in ponudbe lahko vpliva le realna raven plač. V tem primeru velja, če je v pogajanjih s sindikati določena raven plač nad ravnotežno (na grafu 3.3.1 C), potem nastane nezaposlenost enaka razdalji A_1A_2 . Imigracija, v tem primeru »push« migracija, pomakne krivuljo ponudbe v desno—novo ravnotežje na grafu 1. C v točki A_3 in tako poveča nezaposlenost in s tem vladni deficit za plačevanje nadomestila za nezaposlenim. To poveča agregatno povpraševanje in dvigne cene, ne da bi povečala output. V tem primeru je posledica »push« imigracije stagflacija.

2.3 Zaključne ugotovitve poglavja o migracijskih tokovih in vzrokih

Do druge svetovne vojne sta bili tako slovensko kot tudi evropsko ozemlje območje izseljevanja. Po drugi svetovni vojni se je tok obrnil. Migranti so se premikali iz juga proti severu, ne le v Evropi, temveč tudi iz Afrike in predvsem iz bivših kolonij so se ljudje selili na zahod Evrope. Glavni vzrok selitev v tem obdobju je bil hiter povojni ekonomski razvoj zahodne Evrope. Migranti so se zaradi pomanjkanja predvsem moške delovne sile tudi lažje integrirali na trg delovne sile in v družbo ciljnih držav. Nekatere države zahodne Evrope, na primer Nemčija, so tuje delavce celo načrtno privabliale.

Ta doba se je končala s prvim naftnim šokom, ko se je gospodarska rast zaustavila, politika glede migrantov pa zaradi tega spremenila. Evropa se je začela zapirati pred tujimi delavci. Tako so se pri vsakokratni širitvi Evropske unije oglašali skeptiki. V Evropski uniji je bil vsakič prisoten strah pred navalom tujih delavcev. Do sedaj še ni bil upravičen in po zadnjih študijah tudi v naslednjem valu širitve ni pričakovati, da bo prišlo do množične selitve ljudi. V novejšem času lahko celo ponovno opazimo politiko vabljenja tujih delavcev. Tokrat vabi na primer Nemčija visoko izobražene strokovnjake določenih področij. V Veliki Britaniji pa je pridobitev dovoljenj za bivanje in delo močno olajšano izobražencem določenih strok, na primer medicine. Gre torej za selektivno politiko sprejemanja tujih delavcev na svoj trg delovne sile.

Na slovenskem ozemlju je v 19. stoletju veljalo celo omejevanje izseljevanja. Zadnji val izseljevanja se je pri nas zgodil po koncu druge svetovne vojne. Imel je bolj politične kot ekonomske vzroke. Sedaj je Slovenija država priseljevanja. Celo demografsko sliko števila prebivalstev v zadnjih letih ohranja na račun priseljencev. Največ tujih delavcev je iz zgodovinskih vzrokov iz ozemlja bivše Jugoslavije. Iz ostalega sveta prihaja občutno manj tujcev.

Drugi del zgornjega poglavja se ukvarja z vzroki oziroma razlogi za migracije. Glede na teoretične okvire se ti delijo na mikro ekonomske in makro ekonomske in na »push« in »pull« vzroke. Teorija je glede vzrokov migriranja nekoliko enostranska. Zelo namreč poudarja vpliv plač oziroma zaslužka in stroške selitev na odločitve za migracije. V resničnem življenju pa na odločitev o selitvi gotovo vplivajo še drugi

dejavniki, kot so možnosti napredovanja v karieri, socialno okolje, socialna politika države, kakšne so možnosti šolanja otrok v primeru selitve družin in drugi, manj otipljivi, dejavniki. Z vzroki migracij se povezuje naslednje poglavje o teorijah migracij, kjer predvsem ekonomske teorije sicer prav tako poudarjajo stroškovno plat in možne zasluge, vendar ponujajo tudi druge razlage, zakaj do migracij prihaja in zakaj se njihov tok ohranja ali prekine.

3 Teorije migracij

Za razlago migracijskih gibanj, vzrokov za migriranje in ostalih dogajanj na področju migracij v povezavi s trgov delovne sile v tem delu diplome predstavljam glavne teorije migracij. Najprej neoklasični teoriji, potem pa še ostale teorije. Na koncu poglavja vse prej obdelane teorije primerjam s situacijo v Sloveniji in jih na ta način poskušam predstaviti v bolj otipljivi luči.

3.1 Neoklasične teorije migracij

3.1.1 Makro ekonomska teorija

Teorija mednarodnih migracij je bila razvita z namenom pojasniti migracije delavcev v procesu ekonomskega razvoja. Po tej teoriji so mednarodne migracije posledica razlik v ponudbi dela in povpraševanju po delu v posameznih geografskih regijah (Massey *et al.*, 1993:433). Države z veliko ponudbo dela v primerjavi s kapitalom imajo nizko ravnotežno tržno plačo, tiste z manjšo ponudbo dela v primerjavi s kapitalom pa visoko ravnotežno plačo. Razlika med plačami, ki izhaja iz tega, je vzrok selitvi delavcev iz države z nizkimi plačami v države z visokimi plačami. Posledica tega je zvišanje plač v prvi in znižanje plač v drugi državi do te mere, da predstavljajo razliko v plačah le še stroški selitve. Po isti teoriji naj bi se selil kapital v obratni smeri kot delo in tako ustvarjal dodaten tok delovnih migracij posebej visoko izobražene in kvalificirane delovne sile iz razvitih v nerazvite države. Po tem modelu je tako potrebno razlikovati tok selitve delovne sile in tok selitve človeškega kapitala. S prvim so mišljeni »navadni« delavci, z drugim pa visoko izobraženi delavci, ki imajo dobiček zaradi pomanjkanja takšne delovne sile v manj razvitih državah, saj naj bi tam njihovo delo bilo še bolje plačano kot v matični državi. Po tej teoriji so Massey in njegovi sodelavci prišli do naslednjih zaključkov:

1. Mednarodne migracije povzročajo razlike v plačah med posameznimi državami.
2. Z odpravo razlik v plačah bodo tudi migracije prenehale. V primeu, da razlik v plačah ni se migracije ne bodo pojavile.
3. Razlike v donosu na človeški kapital so lahko različne od splošnih razlik v plačah ter lahko povzročijo selitve celo v nasproti smeri od splošnih migracijskih tokov za visoko izobražene delavce.
4. Trgi delovne sile so glavni sprožilec migracij, drugi trgi nimajo pomembnega vpliva na migracije.
5. Vlade lahko regulirajo migracijske tokove z vplivanjem na trge delovne sile v ciljnih in\ali izvernih državah.

3.1.2 Mikro ekonomska teorija in teorija človeškega kapitala

Mikro ekonomska teorija in teorija človeškega kapitala sta zaradi podobnosti obravnavani skupaj, čeprav ju nekateri avtorji obravnavajo ločeno, oziroma obravnavajo le eno izmed obeh. Mikro teorija je odgovarjajoča makro teoriji. Po njej se racionalni posameznik odloči za migracijo na podlagi »cost-benefit« analize, če pričakujejo pozitivno vrnitev naložbe – migriranja. Mednarodne migracije so tako vrsta naložbe v človeški kapital. Ljudje se preselijo tja, kjer pričakujejo največje plačilo za svoje delo, toda preden se to zgodi, morajo vložiti določena vlaganja, ki vključujejo stroške selitve, stroške vzdrževanja in iskanja dela, stroške in napor učenja novega jezika, vključevanje v nov trg delovne sile, učenje nove kulture, psihološki stroški pretrganja vezi z domom in ustvarjanje novih. Ta teorija gleda na migracije torej kot na posameznikovo investicijsko odločitev (Bauer in Zimmermann, 1999:15). Glede na izid analize se posameznik odloči za migriranje ali ne, ali pa je do vprašanja indiferenten. Massey in njegovi sodelavci (1993) so na podlagi te teorije prišli do zaključkov, ki so malenkostno drugačni od makro teorije.

1. Mednarodne migracije so odvisne od ravni plač in zaposlenosti v obeh državah, za razliko od makro modela, ki je predpostavljal polno zaposlenost.
2. Lastnosti posameznikovega človeškega kapitala, ki povečajo dobiček posameznika ali pa njegove možnosti zaposlitve v novi državi glede na

izvorno (kot na primer: jezik, izobrazba, izkušnje), bodo povečale verjetnost migriranja, če se drugi pogoji ne spremenijo.

3. Posameznikove lastnosti, družbeni pogoji ali tehnologije, ki znižujejo stroške migracije in s tem povečajo dobiček, pozitivno vplivajo na možnost migriranja.
4. Zaradi prejšnjih dveh točk imajo posamezniki v isti državi različna nagnjenja do migriranja.
5. Agregatni tokovi migracij so le vsote individualnih selitev, ki so izvedene na podlagi individualnih odločitev.
6. Mednarodnih migracij ni ob odsotnosti razlik v plačah in\ali stopnji zaposlenosti med državami. Migracije se dogajajo, dokler se razlike ne uravnajo.
7. Velikost razlike v pričakovanih donosih determinira volumen migracijskih tokov.
8. Odločitve za migriranje izvirajo iz razlik med trgi delovne sile. Ostali trgi nimajo direktnega vpliva na migracije.
9. V primeru psihološke privlačnosti pogojev v določeni državi so lahko stroški migracije tudi negativni. V tem primeru je za zaustavitev toka migracij potrebna negativna razlika v zasluških.
10. Vlade lahko vplivajo na migracijske tokove predvsem skozi politike, ki vplivajo na možnost zaslužka v izvornih državah ali državah destinacije. Na primer lahko znižajo možnost zaposlitve, vplivajo na dvig plač v izvornih državah ali pa dvignejo stroške migriranja.

Po teoriji o človeškem kapitalu naj bi migriranje oziroma nagnjenost k temu z leti upadala zaradi manjšega pričakovanega dobička, zaradi omejene življenjske dobe delavca. Posamezniki z višjo izobrazbo naj bi bili veliko bolj nagnjeni k migriranju, ker naj bi bili bolj sposobni zbrati in procesirati vse možne informacije in to znižuje njihovo tveganje. Z razdaljo pa naj bi stroški migriranja naraščali, tudi ker so predvidoma informacije o razmerah na trgu delovne sile v bližnjih državah boljše (Bauer in Zimmermann, 1999:15).

3.2 Nova ekonomija migracij

Po tej novi teoriji je najbolj pomembna sprememba v tem, da niso posamezniki tisti, ki se odločijo za migriranje, temveč se te odločitve odvijajo v sklopu večjih enot ljudi, ki so si v sorodu. To so družine ali gospodinjstva, katerih cilj je ne le maksimizirati sredstva, temveč tudi minimizirati tveganja in ovire povezane z različnimi tveganji na trgih poleg trga delovne sile (Stark in Levhari 1982, Stark 1984, Katz in Stark 1988, Lauby in Stark 1988, Taylor 1986, Stark 1991, v Massey *et al.*, 1993:436).

V nasprotju s posamezniki lahko družinske enote izvajajo večjo kontrolo nad tveganjem izgube dohodka tako, da razpršijo alokacijo družinskih resursov, na primer dela družinskih članov. Tveganje za izgubo dohodka je večje v razvijajočih se državah, kot pa v razvitih, zaradi večje verjetnosti obstoja zavarovalnic in državnih varnostnih mrež. Tudi denar za investicije v nove projekte in tehnologije je lažje dosegljiv v razvitih državah, še posebej za revnejše družine. Izgube na trgih tako v odsotnosti varoval predstavljajo močno iniciativo za migrantsko delo v drugih državah. Za družine, ki se ukvarjajo s poljedelstvom, sta glavni nevarnosti izgube na trgu zavarovanja pridelka in na trgih prihodnosti. V primeru slabe letine ali padca cene na trgu v času žetve so družine lahko resno ogrožene in zato zmanjšujejo tveganje izpada prihodka tako, da pošljejo enega ali več družinskih članov na delo v tujino. Za družine, ki se ne ukvarjajo s kmetijstvom, pa predstavlja glavno tveganje grožnja nezaposlenosti. Razvite države imajo za primer brezposelnosti ali poškodbe pri delu učinkovite sisteme pomoči, nerazvite države in države v razvoju pa le teh nimajo ali pa slabo pokrivajo prebivalstvo. Tako družine pošiljajo svoje člane na delo v tujino zaradi zagotovitve dohodka v primeru brezposelnosti ali poškodbe katerega izmed njenih članov.

Pomemben razlog za delo v tujini pa je lahko tudi pridobitev dodatnih sredstev za financiranje izboljšanja produktivnosti. Kmetijske družine morda želijo izboljšati sistem namakanja, vložiti denar v nakup novih semen ali obdelovalnih tehnologij. Družine morda želijo vložiti denar v šolanje družinskega člana ali pa potrebujejo kapital za začetek proizvodnje izdelkov za trg. Tudi v tem primeru predstavlja zaposlitev v tujini ena izmed privlačnih možnosti za pridobitev novega denarnega vira, saj je možnost izposoje omejena ali pa nedosegljiva.

Massey in sodelavci (1993) trdijo, da v tej teoriji v nasprotju z neoklasično dohodek ni obravnavan kot homogena dobrina. Pomembnejše je, od kod prihaja dohodek in tako imajo družine še dodatno vzpodbudo za pošiljanje delavcev v tujino. Še en vzrok za tako početje je tudi izboljšanje stanja družine v primerjavi z drugimi družinami v istem okolju. Tudi iz te teorije so našli nekaj zaključkov:

1. Najprimernejše enote za analizo migracij so družinske enote ali gospodinjstva, ne pa posamezniki.
2. Razlike v plačah niso nujen pogoj za mednarodne migracije. Gospodinjstva so lahko močno nagnjena k pošiljanju delavcev v tujino z razlogom razpršiti resurse, tudi ko ta razlika ne obstaja.
3. Migracije in lokalno delo nista izključujoči možnosti. V nekaterih primerih delujeta celo vzpodbudno druga na drugo, ko se dvignejo dobički na lokalnem trgu in je zato možnost pridobitve kapitala za delovanje na lokalnem trgu s pomočjo dela v tujini še bolj privlačna. Tako ni nujno, da razvoj domačega trga omili migracijski pritisk.
4. Ko se plače izravnajo, ni nujno, da se migracijski tokovi zmanjšajo zaradi vplivov drugih trgov v izvorni državi, ki so odsotni, nepopolni ali v neravnovesju.
5. Enak pričakovan dobiček ne bo imel istega vpliva na verjetnost migriranja za družine na različnih lokacijah z različnimi dohodki v okolju z različnimi dohodki.
6. Vlade lahko poleg vplivanja na trg delovne sile vplivajo na migracije tudi z vplivom na druge trge, predvsem na zavarovalniške in kapitalske trge. Tudi vladni programi, kot so zavarovanje za brezposelnost, pomembno vplivajo na odločitve za migriranje ali proti.
7. Vladne politike, ki vplivajo na ekonomske spremembe in na distribucijo dohodka, vplivajo na relativno deprivacijo posameznih gospodinjstev in tako vplivajo na migracije.
8. Vladne politike in ekonomske spremembe, ki vplivajo na distribucijo dohodkov, vplivajo na migracije, tudi če vplivajo na povprečni dohodek. Če se

dohodek zviša, ne da bi v tem zvišanju bile udeležene revnejše družine, potem se nagnjenost k migracijam še poveča, če pa v zvišanju ne sodelujejo bogatejše družine, potem se ta nagnjenost zmanjša.

Neoklasična teorija in nova ekonomska teorija sicer prihajata do različnih zaključkov, vendar obe gledata na problem migracij z mikro perspektive. Razlikujeta se v enotah, kjer prihaja do odločitve o migraciji, posameznik ali družinska enota, ki maksimizira dobiček ali minimizira tveganje. Različno tudi sklepata o ekonomskih vplivih na odločitve in o socialnem kontekstu, ki vpliva na odločitve. Teorija o dvojnem trgu delovne sile pa nasprotno predpostavlja, da mednarodne migracije povzročajo različne potrebe po delu modernih industrijskih družb.

3.3 Teorija dvojnega trga delovne sile

Največji zagovornik te teorije je Piore (Massey *et al.*, 1993:440), ki trdi, da je vzrok migracij v naravi ekonomskih struktur moderne družbe, ki zahteva stalen vir migrantskih delavcev. Glavni vzrok za nastanek migracij je po njem »pull« vzrok držav gostiteljic, ki izkazujejo kronično pomanjkanje tujih delavcev. Kot vzrok tej lastnosti navaja štiri vgrajene elemente razvite industrijske družbe.

1. Strukturna inflacija. Plače izražajo več, kot le ponudbo in povpraševanje po določeni vrsti dela, izražajo tudi prestiž, ki je vezan na določen poklic. Ljudje imajo določena pričakovanja glede višine plač določenih poklicev in tako obstajajo kontrolni mehanizmi, ki zagotavljajo, da višina plače odraža tudi prestiž in status določenih poklicev v družbi.
2. Motivacijski problemi. Hierarhije v strukturi poklicev so tudi ključnega pomena pri motivaciji delavcev, ker ljudje ne delajo le za plačo ampak tudi zaradi družbenega statusa, ki jim ga prinese določen poklic. Motivacijski problemi nastanejo pri službah na dnu hierarhične lestvice, ko delo ne prinaša nobenega prestiža in le malo možnosti za napredovanje. Problem je neizbežen, ker v hierarhiji vedno obstaja dno. Delodajalci tako potrebujejo delavce, ki vidijo v delu le zaslužek in ne iščejo prestiža, ki bi ga delo prinašalo. Iz različnih razlogov so migranti vsaj v začetku dela na tujem primerni za opravljanje teh del. Tudi če se zavedajo nizkega statusa, ki ga imajo te službe v družbi, jim je vseeno, ker je njihov cilj le akumuliranje kapitala ali pa

prinašajo te službe zaradi visokega plačila glede na domače razmere v teh družbah določeno mero ugleda in zvišujejo družbeni status migranta v izvorni državi.

3. Ekonomska dvojnost. Tipična za razvite industrijske družbe je razdvojenost trga delovne sile. Ta izvira iz vrojene dvojnosti dela in kapitala, zaradi katere se je industrija razcepila na kapitalno-intenzivne in delovno-intenzivne panoge. V prvih je zaposlena visoko izobražena delovna sila, ki je dobro plačana in ima relativno stabilen položaj. V drugih pa so zaposleni manj izobraženi delavci, ki so slabše plačani in nimajo take stabilnosti zaposlitve kot jo imajo prvi. Pravzaprav so delavci v sekundarnih sektorjih velik strošek za delodajalca v obdobjih, ko ni velikega povpraševanja po izdelkih. Ti delavci so hitro in lahko odpustljivi in so prisiljeni nositi breme svoje nezaposlenosti. Nizke plače, nestabilnost in neperspektivnost dela v delovno-intenzivni industriji odbijajo domače delavce. Tako delodajalci vse pogosteje zaposlujejo tuje delavce.
4. Demografija ponudbe delovne sile. Zaradi zgoraj naštetih razlogov je potreba po delavcih, ki so pripravljeni delati za nizko plačilo in v slabih pogojih, vedno prisotna. To vrzel sta včasih zapolnjevala dva vira delavcev: ženske in najstniki. Ti so bili zaradi svojega družbenega položaja pripravljeni delati na slabših delovnih mestih. Oboji so svojo zaposlitev videli kot dopolnilno in so svoje vloge v življenju gradili na svojem položaju v družini. Z razvojem pa je teh delavcev vse manj, zaradi večje participacije žensk in manjšega števila najstnikov, ki imajo poleg tega večje študijske in šolske obveznosti. Tako se delodajalci zopet vedno bolj obračajo na migrantske delavce.

Teorija o dvojnem trgu delovne sile sicer direktno ne nasprotuje prejšnjima, vendar prinaša nekaj čisto svojih ugotovitev:

1. Mednarodne migracije delovne sile so v glavnem posledica povpraševanja in so posledica rekrutiranja delodajalcev ali pa vlad razvitih držav.
2. Razlike v plačah niso nujen in edini pogoj za migracije, zato ker potreba po migrantskih delavcih izhaja iz strukturne narave ekonomije. Kaže se bolj skozi rekrutacijske prakse kot pa v višini plač.

3. Nizko plačana delovna mesta v razviti družbi ostajajo taka zaradi družbenih in institucionalnih mehanizmov. Tako se plače ne zvišajo zaradi pomanjkanja delavcev, saj ni proste reakcije na spremembe v ponudbi in povpraševanju.
4. Plača nizko plačanim delom pa lahko zaradi povečane ponudbe še pade, ker varovala, ki preprečujejo dvig plač, ne zadržijo padca.
5. Malo je verjetno, da vlade lahko vplivajo na migracijske tokove s političnimi vplivi, ki le malenkostno vplivajo na višine plač na različnih trgih delovne sile. Migranti zapolnjujejo potrebe po delavcih, ki so sistemu vrojene. Za spremembe so potrebne radikalne politike, ki bi posegle v jedro današnjega ekonomskega reda.

3.4 Teorija mrež ali »network« teorija

Ta teorija je primer dinamičnega pogleda na migracije. Po tej teoriji migracije oziroma migriranje lahko postane proces, ki se sam obnavlja (Bauer in Zimmermann, 1999:19). Vzrok temu je dejstvo, da se stroški in tveganje migriranja znižajo, ko je vzpostavljena družbena in informacijska mreža. Zaradi pomanjkanja informacij o trgu delovne sile v ciljni državi oziroma regiji ima prva oseba, ki se tja preseli, najvišje stroške in največje tveganje pri migriranju. Po selitvi prvega človeka so psihični in denarni stroški za njegove sorodnike in prijatelje bistveno nižji. Poleg tega se znižajo tudi tveganja, ker lahko novi prišleki računajo na pomoč pri iskanju dela v novi deželi od ljudi, ki so prišli pred njimi. To zmanjšanje stroškov in tveganja vodi k večjim donosom na mobilnost in posledično do večje verjetnosti, da bodo ljudje migrirali. Novi migranti dvignejo število ljudi, ki imajo sorodnike in prijatelje med ljudmi v domovini in tako se spletajo mreže pomoči in informacij. Rezultat je samo obnavljajoči se proces migracije. Ker bi ta model lahko napovedal selitve celih narodov, je treba upoštevati, da te mreže ne vključujejo vseh ljudi v matični državi, pa tudi zniževanje plač v ciljni državi in rast plač v domači državi vplivajo na zmanjševanje oziroma zaustavljanje toka migracij (Bauer in Zimmermann, 1999:19).

Ta model predpostavlja manjšo povezanost migracij z razlikami v plačah in zaposlitvenimi možnostmi kot pa prejšnje teorije. Posebnost te teorije je tudi v tem, da upošteva, da vsaka selitev posameznika ali družine v časovni liniji spremeni ekonomsko in socialno situacijo, v katerih se sprejemajo odločitve o novih

migracijah. Sprememba v relativnih ekonomskih pogojih v neki točki v času bo vplivala na bodoče migracije s sprožitvijo novih migracijskih mrež (Bauer in Zimmermann, 1999:19).

3.5 Sistemska teorija

Sistemska teorijo ali teorijo svetovnih sistemov je razvijalo več socioloških teoretikov. Vsi so gradili na delu Wallersteina (1974) (v Massey *et al.*, 1993:444). Ti niso povezali korenine mednarodnih migracij z dvojnostjo državnih trgov delovne sile, temveč s strukturo svetovnega trga, kot se je razvijala že od šestnajstega stoletja naprej. Povezane so namreč s prodorom kapitalističnih ekonomskih odnosov v odročne, nekapitalistične družbe in s tem nastanek mobilne populacije, ki teži k selitvam v tujino. Zaradi želje po večjih dobičkih vstopajo kapitalistične firme na obrobje svetovne ekonomije v iskanju zemlje, materialov, delovne sile in novih potrošniških trgov.

Migracije so po tej teoriji naraven proces odražanja posledic motenj in dislociranosti, ki neizogibno pridejo s procesom kapitalističnega razvoja. V želji, pridobiti maksimalen profit iz obstoječih agrarnih resursov, kapitalistični kmetje obdelujejo velike površine zemlje, mehanizirajo proizvodnjo, uvajajo donosne rastline⁴ in industrijske preparate kot so umetna gnojila, insekticidi in semena. Posledica tega je propad tradicionalnega načina obdelave, zmanjšane potrebe po ročni obdelavi in propad majhnih kmetov. Tako ostanejo velike skupine ljudi brez dela in brez navezanosti na zemljo. Izraba surovih materialov za prodajo na svetovnem trgu zahteva industrijske metode, ki bazirajo na plačanem delu. Tako ponudba plač nekdanjim kmetom ruši tradicionalen način življenja in večja individualnost. Posledica je veliko število migrantov, ki se napotijo tudi preko državnih mej na delo. Kapitalistične firme tudi vstopajo v nerazvite države in tam postavljajo svoje proizvodne obrate z namenom izkoriščanja poceni delovne sile.

Isti kapitalistični procesi, ki v nerazvitem svetu ustvarjajo migrantske delavce, jih tudi vabijo v razviti svet. Za tovorjenje dobrin, opreme, strojev, izvoza surovin, upravljanja poslovnih operacij in tovarn v drugih državah so kapitalisti v matičnih

⁴V ang. »cash crops«.

državah izgradili transportno mrežo. S tem se je cena prevoza na nekaterih svetovnih transportnih linijah močno znižala. Transportu dobrin in kapitala običajno sledi transport ljudi, le da ta poteka v obratni smeri. Globalizacija ustvarja tudi ideološke kulturne vezi med kapitalističnimi in nerazvitimi državami. Tako se širijo jeziki in življenjski stili iz razvitih v nerazvite države. Tudi kulturni vpliv veča migracije v ciljne države. Tudi velika mesta vlečejo vase veliko ljudi. Bogastvo in visoko izobražena delovna sila ustvarjata veliko delovnih mest v uslužnostnem sektorju. Potreba po delavcih je torej na spodnjem in zgornjem delu hierarhične strukture delovnih mest.

Massey *et al.* (1993) trdi, da iz sistemske teorije izhajajo naslednje trditve:

1. Mednarodne migracije so naravna posledica kapitalističnega razvoja in prodor globalne ekonomije v periferijo služi kot katalizator za mednarodna gibanja.
2. Mednarodni tokovi delovne sile sledijo mednarodnim tokovom dobrin in kapitala, le da v nasprotni smeri.
3. Mednarodne migracije so še posebej močne med nekdanjimi kolonijami in matičnimi državami, ker so bile že vzpostavljene jezikovne, kulturne, administrativne, investicijske, transportne in komunikacijske vezi. Te so bile vzpostavljene že zgodaj in brez zunanje konkurence in tako so prispevale k vzpostavitvi specifičnih transnacionalnih trgov in kulturnih sistemov.
4. Ker mednarodne migracije izvirajo iz globalizacije tržne ekonomije, lahko vlade uravnavajo migracijske tokove z nadzorom tujih investicij velikih korporacij in z nadzorom mednarodnih tokov dobrin in kapitala. Vendar pa takšnih vmešavanj ni pričakovati, saj so izredno težko izvedljiva in lahko povzročijo mednarodne trgovske spore in svetovno recesijo.
5. Tudi politične in vojaške intervencije kapitalističnih držav za zaščito tujih investicij in v podporo državam, ki podpirajo razširitev globalnega trga, kadar se ne izidejo po načrtih, lahko povzročijo val begunskih migracij, ki imajo točno določene ciljne države.

6. Mednarodne migracije tako nimajo veliko skupnega z razlikami v plačah ali razlikami v stopnji zaposlenosti, temveč so posledica kreacij novih trgov in strukture globalne ekonomije.

3.6 Teorija institucij

Ko je tok mednarodne migracije vzpostavljen, se pojavijo tudi privatne institucije in humanitarne organizacije, ki zadovoljijo potrebe velike razlike med valom migrantov, ki bi radi prišli v razvito državo, in omejenim številom viz, ki jih vlade odobrijo. To nesorazmerje ustvarja ekonomske priložnosti za posameznike in podjetnike, ki delujejo na črnem trgu. Ko ta črni trg ustvarja pogoje, v katerih prihaja do izkoriščanja migrantov, se začnejo oglašati humanitarne organizacije z zahtevami za ureditev statusa nelegalnih migrantov. Organizacije in posamezniki nudijo migrantom razne usluge na črnem trgu, humanitarne organizacije pa jim nudijo pomoč in zaščito ter pravno svetovanje. Tako te organizacije postanejo znane migrantom in predstavljajo zmanjšanje tveganja in stroškov migracije. Tudi iz te teorije izvirata dve trditvi (Massey *et al.* 1993:450):

1. Z razvojem organizacij, ki podpirajo, urejajo in promovirajo mednarodna gibanja postaja tok migracij čedalje bolj institucionaliziran in neodvisen od vzrokov, ki so migracije v začetku povzročili.
2. Vlade izredno težko izvajajo kontrolo nad tokom migracij, saj je proces institucionalizacije težko nadzorovati. Povečanje kontrole vodi samo v povečanje delovanja na črnem trgu, omejevanje pa povzroča proteste humanitarnih skupin.

3.7 Teorija kumulativne kavzalnosti

Poleg povečevanja števila migrantov preko migracijskih mrež in institucij, ki podpirajo migrante se mednarodne migracije same vzdržujejo še na različne načine, ki povzročajo, da so skozi čas dodatne migracije še bolj verjetne in številčne. Ta proces je Myrdal (1957) imenoval kumulativna kavzalnost (Massey 1990 v Massey *et al.* 1993:451). Vsaka migracija spremeni družbeni kontekst, v katerem se dogajajo naslednje migracije. V tem je kumulativnost kavzalnosti. Spremembe največkrat delujejo v smeri, v kateri so sledeče migracije bolj verjetne. Tako obstaja šest socioekonomskih faktorjev, na katere migracije vplivajo na kumulativni način. Ti so:

distribucija dohodkov, distribucija zemlje, agrikolturna organizacija, kultura, regionalna distribucija človeškega kapitala in družbeni pomen dela. Iz te teorije zopet sledijo naslednje trditve, ki pa močno sovpadajo z zaključki mrežne teorije:

1. Družbene, ekonomske in kulturne spremembe, ki nastajajo v izvornih in ciljnih državah zaradi mednarodnih migracij, dajejo ljudem močan notranji upor proti kontroli ali regulaciji migracij, posebej ker povratne informacije potujejo po poteh izven vladne kontrole.
2. Tudi v časih, ko je nezaposlenost visoka med domačimi delavci, vlade le težko najdejo delavce, ki bi se zaposlili na delovnih mestih, ki jih zasedajo imigranti. To pa zato, ker je prišlo do družbene stigme in domačini nočejo delati del, ki so označena kot dela za tujce. Tako tudi v težkih časih država potrebuje tuje delavce.
3. Družbena nalepka dela kot imigrantskega dela je težko zamenljiva, ker ko se večje število imigrantov zaposli v določeni industriji oziroma na določenih delovnih mestih, potem le ta dobijo oznako imigrantskih del. Domačini ne bodo hoteli več opravljati teh del, ne glede na to, za kakšno delo gre.

3.8 Teorija migracijskih sistemov

Ta teorija izhaja iz prejšnjih in predpostavlja, da iz teorije o svetovnih sistemih, mrežne teorije, institucionalne teorije in teorije o kavzalni kumulativnosti sledi, da migracije čez čas dosežejo določeno stopnjo stabilnosti in strukture. To je dovolj, da lahko govorimo o stalnih mednarodnih migracijskih sistemih. Značilno za njih je, da med njimi poteka intenzivna izmenjava dobrin, kapitala in delavcev, ki med drugimi regijami ne potekajo. Tako v povezavi z drugimi teorijami lahko iz te teorije nakažemo naslednje trditve (Massey *et al.*, 1993:454):

1. Države v sistemu si niso nujno tudi geografsko blizu, ker sta pomembnejši politična in ekonomska povezanost. Čeprav bližina pozitivno vpliva na tvorbe migracijskih tokov, pa za to ni nujen pogoj.
2. Večsmerni sistemi nastanejo takrat, ko v razpršene ciljne države prihajajo migranti iz prekrivajočih se področij.

3. Narodi se lahko uvrščajo v več migracijskih sistemov, vendar je to bolj pogosto pri izvornih državah kot pa pri ciljnih.
4. Čeprav so sistemi stabilni, niso fiksni in se lahko s spremembami v politiki, ekonomiji ali družbi spremenijo ali prekinejo.

3.9 Aplikacija teorij migracijskih tokov na slovenski trg delovne sile

Glede na sistemsko teorijo⁵ bi v primeru Slovenije v današnjem času lahko govorili o relativno stabilnih sistemih povezave Slovenije s Hrvaško, Srbijo, ter Bosno in Hercegovino. Iz popisov slovenskega prebivalstva po narodnosti so v zadnjih petdesetih letih najbolj naraščali ravno deleži iz republik bivše Jugoslavije. Delež Hrvatov se je dvignil iz 1,23 odstotka leta 1953 na 2,76 odstotka v cenzusu iz leta 1991. Še bolj se je povečal delež Srbov, iz 0,77 odstotka na 2,44 odstotka od leta 1953 do leta 1991. Delež muslimanov se je povečal iz 0,11 na 1,36 odstotka v istih letih. Muslimani v glavnem izvirajo iz Bosne in Hercegovine, iz te bivše jugoslovanske republike je pri nas največ tujih delavcev (Statistični letopis RS, 2002:86). V tem primeru je tok ljudi usmerjen iz treh bivših jugoslovanskih republik v Slovenijo. Zgodovinsko gledano pa so bili vzpostavljeni sistemi, kjer so potekali migrantski tokovi iz Slovenije oziroma slovenskih pokrajin v Združene države Amerike, Argentino, Avstralijo in v zahodno Evropo (v Nemčijo, Švico, Francijo in sosednjo Avstrijo).

Tudi za teorijo o kumulativni kavzalnosti⁶ je v današnji Sloveniji kar nekaj dokazov, predvsem v delu na črno in v čedalje glasnejših humanitarnih organizacijah, ki se zavzemajo za pravice tujcev, pa tudi v medijih je ta tema čedalje bolj odmevna. Družbeno stigmatizirana pa so pri nas večinoma slabo plačana težka ročna dela, na primer v gradbeništvu, ki jih domači nezaposleni delavci zavračajo.

Glede institucij so se v Sloveniji začele s problemom migrantov ukvarjati nekatere humanitarne organizacije. Bolj problematični so delodajalci, podjetja in predvsem manjši privatniki, ki zaposlujejo tujce na črno. Z omejevanjem dovoljenj pa le narašča

⁵ Glej poglavje 3.8.

⁶ Glej poglavje 3.7.

število delavcev, ki so zaposleni na črno. Pri omejevanju dela na črno, ki je pri nas in tudi v Evropi zelo razširjeno, je verjetno najbolj učinkovita metoda preprečevanja oziroma zmanjševanja, strožji nadzor in preverjanje delavcev, ki so prijavljeni na Zavodu RS za zaposlovanje kot nezaposleni.

V sistemski teoriji⁷ ni tako velikih ujemanj, ker Slovenija ni velika država ali svetovna ekonomska sila. Vendarle pa je od republik bivše Jugoslavije tako geografsko kot tudi po razvitosti zahodu najbližja. Še vedno se šteje za državo v prehodu iz socialističnega sistema v kapitalizem, vendar je v tem razvoju na koncu poti, druge bivše republike pa imajo še kar nekaj razvoja pred seboj. Tako kapitalistična ureditev prodira tudi preko Slovenije na Balkan. Povezanost med Slovenijo in Hrvaško, Srbijo ter Bosno in Hercegovino izhaja iz skupne preteklosti, ne pa iz kolonialne povezave, kot jo opisuje sistemski teorija in tako v tem primeru ni primerna za razlago. Obstajajo pa slovenska podjetja, ki vlagajo na trg v teh državah. Eden najvidnejših primerov je širjenje Merkatorja na trge teh treh držav. V nasprotni smeri pa prihajajo delavci, ki pretežno delajo lažja in težja ročna dela oziroma manj izobraženi delavci.

Skupna preteklost je temelj mnogim mrežam, ki pomagajo pri premagovanju stroškov in rizika selitve. Teh je v Sloveniji veliko za omenjene države. Veliko je tudi ljudi, ki izvirajo iz teh držav, ki živijo v Sloveniji že večino življenja in imajo slovensko državljanstvo. Ti ljudje vzdržujejo sorodstvene in prijateljske vezi v izvornih državah in olajšajo prišlekom bivanje in iskanje dela v Sloveniji. Dodatna prednost je dejstvo, da se je velika večina ljudi v šoli učila hrvaščine in srbščine, saj je bil to vse do razpada bivše Jugoslavije celo obvezen predmet v osnovni šoli. Iz tega sledi, da jezikovna ovira ni tako velika, kot bi bila v drugih državah.

Dvojnost na trgu delovne sile⁸ se kaže v Sloveniji skozi stigmatizacijo nekaterih delovnih mest, ki jih že tradicionalno opravljajo tujci. To so pri nas fizična dela na gradbišču, dela v komunalni, čiščenje in podobno. Pravzaprav niso vedno najslabše plačana, vendar jih domačini ne želijo opravljati, pa čeprav so brez dela. Po teoriji o dvojnosti trga delovne sile je največ migrantskih delavcev takih z nizko izobrazbo, oziroma brez izobrazbe in zelo visoko izobraženih delavcev. V slovenskem primeru

⁷ Glej poglavje 3.5.

⁸ Glej poglavje 3.3.

temu ni tako. Veliko je delavcev s četrto stopnjo izobrazbe. Verjetno je to posledica specifičnih potreb na slovenskem trgu delovne sile. Saj je potreba po srednje izobraženih delavcih velika.

Poudarke na družini nove ekonomske teorije je težko primerjati s stanjem v Sloveniji. Slovenija sicer dovoljuje vstop tujcem zaradi združitve družine. Dovoljenje za delo in bivanje je zelo težko pridobiti in postopki so zamudni. To velja predvsem za manj izobražene tujce. Za to da tujec pridobi pravico da zaprosi za državljanstvo, mora bivati v Sloveniji deset let, tu mora ves ta čas imeti delo in mora opraviti preizkus jezika. Postopek je torej dolgotrajen. Za dovoljenje za bivanje zaradi združitve družine lahko zaprosi tudi tujec, ki je na delu v Sloveniji, vendar mora dokazovati, da ima dovolj denarnih sredstev za preživetje družine. Seveda so tudi izjeme, ki pa se nanašajo na posebne primere, ko gre za potomce Slovencev izseljencev ali pa za priznane športnike ali drugače za Slovenijo pomembne osebe. Gotovo obstajajo delavci, ki imajo doma družine in jim finančno pomagajo, vendar je na voljo premalo podatkov, da bi lahko o tem delali gotove sklepe.

Mikro ekonomska teorija poudarja pomen plač in stopnje zaposlenosti, kar se zelo ujema s stanjem v Sloveniji. V primerjavi s Hrvaško, Srbijo, ter Bosno in Hercegovino so plače v Sloveniji precej višje. Stopnja nezaposlenosti pa je v naši državi med nižjimi v Evropi in je nižja od evropskega povprečja. Po tej teoriji prihajajo tujci k nam na delo zaradi boljšega zaslužka in večje možnosti, da dobijo delo. Glede na podatke, ki so na voljo se tej teoriji zaenkrat ne da oporekati. Tudi podobnosti med kulturo, jezikom in sistemom govorijo v prid tej teoriji, saj te podobnosti gotovo pomenijo manjši strošek selitve v Slovenijo.

Makro ekonomska teorija govori o pomembnosti ponudbe in povpraševanja na trgu delovne sile. Po tej teoriji prihajajo tujci k nam, ker so v Sloveniji bolje plačani in imajo večje možnosti dobiti delo. Ko se bodo plače izravnale, bo usahnil tudi tok migrantov. Ker se to do sedaj še ni zgodilo, je v primeru Slovenije nemogoče napovedati, ali se bo trditev potrdila ali ne. Z vstopom v Evropo pa bo gotovo težje prehajanje tujcev izven EU v Slovenijo in tako verjetno sploh ne bo pogojev, v katerih bi se normalno makro teorija lahko preverila, temveč bodo tu vplivi nastali z evropskim režimom. Strožji nadzor prehajanja meje bo namreč zmotil tok tujih delavcev, gotovo pa se bo povečalo število delavcev na črno. Črni trg delovne sile je

sicer pri nas relativno razširjen. Približno predstavo naših delavcev na črno je možno dobiti iz razlike v registrirani brezposelnosti in brezposelnosti po podatkih iz ankete o delovni sili. Glede števila tujih delavcev na črno pri nas zanesljivih podatkov ni vendar so prisotni in to ne v majhnem številu. Njihovo število se bo z uvedbo strožjih kriterijev prehajanja državne meje še povečalo. Ta trend povečanja aktivnosti dogajanja na črnem trgu delovne sile je potrjen v številnih primerih zaostrovanja prehodnosti meja. Pravilo je, da bolj kot se meje zapirajo, bolj narašča število ljudi, ki prihajajo čez mejo ilegalno.

3.10 Zaključne ugotovitve poglavja o teorijah migracij

Neoklasični teoriji na obeh ravneh, makro ekonomski in mikro ekonomski, kot razlog selitev poudarjata vlogo plač. Na ravni države ali posameznika. Za posameznika je selitev lahko tudi naložba v svoje delo, ker se preseli tja, kjer pričakuje največje plačilo za svoje delo. Plačilo pa vendarle ni edini vzrok za selitve. Pomembne so tudi druge okoliščine. Skrajni primer za prikaz vpliva okolja na sprejetje dela je delo na antarktičnih raziskovalnih postajah. Zelo visokim plačilom navkljub nastajajo pogoste težave s pridobivanjem ljudi za delo v tako skrajnem okolju kot je Antarktika. Veliko se spremeni tudi, ko namesto posameznika kot enoto selitve obravnavamo družino, pa naj se selijo vsi člani skupaj ali pa le del. Prav vsaka selitev spremeni položaj za vse naslednje. Največji vpliv ima navadno prav prva selitev na določeno področje. Posledice so odvisne tudi od informacijske mreže, ki jo imajo potencialni migranti na voljo.

Prav vse teorije v tem poglavju lahko do določene meje pripomorejo k razlagi pojavov v Sloveniji. Zelo primerna za situacijo na slovenskem trgu delovne sile je teorija o dvojnosti trga delovne sile, ki govori o hierarhični zasnovi posameznih del po izobrazbi in družbenem ugledu. Po tej teoriji je tujcev največ v najmanj zahtevnih poklicih, ki sčasoma postanejo stigmatizirani in jih domačini nočejo več opravljati. Veliko tujcev naj bi bilo tudi v najzahtevnejših poklicih glede na izobrazbene zahteve. V primeru Slovenije se ta teorija v glavnem potrjuje, vendar z eno izjemo. Veliko je tudi tujcev s srednjo oziroma IV. stopnjo izobrazbe. To kaže na specifične zahteve slovenskega trga delovne sile, ki take delavce očitno potrebuje. Iz tega je vidna še ena lastnost vezana na migrantske delavce. Migranti pridejo tja, kjer obstaja potreba po njihovem delu. Posledica omejevanja legalnih migracij je v takih primerih naraščanje

tujih delavcev na črnem trgu delovne sile. Zakonsko omejevanje priseljevanja je odvisno od državne politike priseljevanja, kar pa je tema naslednjega poglavja.

4 Imigracijska politika Evropske unije in Slovenije

V tem poglavju bom predstavila imigracijsko politiko Evropske unije in Slovenije. Osredotočila se bom predvsem na trenutno stanje in na uradno politiko držav. Na ravni EU pravzaprav skupne politike o imigrantih ni. So pa načrti za njeno vzpostavitev.

4.1 Evropska unija

Današnjo Evropsko unijo v povezavi z imigracijsko politiko mediji pogosto opisujejo kot zavarovano trdnjavo. To leti predvsem na prakso držav članic v zadnjih desetih letih, ker vedno bolj omejujejo dostop tujcem izven EU. Ta praksa je v skladu z načeli EU in ji sledi tudi Slovenija. Nanaša pa se na ravnanje z novimi in starimi migranti, po kateri je potrebno tistim, ki v državi že dalj časa živijo, olajšati dostop do trga delovne sile in olajšati njihovo integracijo, za nove migrante pa je potrebno uvesti strožja pravila (Smits, 1998). Evropska unija kot taka pravzaprav nima uradno izoblikovane skupne imigracijske politike. Vsaka država članica sama odloča o vstopu tujcev na svoj trg delovne sile in o vprašanih zatočišča in azila. Iskanje azila je v zadnjem času sploh glavni način iskanja legalizacije prebivanja v državah EU. Vzrok temu je že zgoraj omenjena zaprtost EU za tujce. Tak položaj pa vodi v večanje števila ilegalnih priseljencev in prosilcev za azil. Tako države vedno bolj zaostrujejo svoje azilne politike. Posledica tega dogajanja so težji pogoji za tiste, ki azil iščejo upravičeno in ne kot vstopnico v Evropo zaradi ekonomskih prednosti (Economist, 2002).

4.2 Slovenija

Migracijska politika je v Sloveniji dobila prve uradne temelje z Resolucijo o imigracijski politiki Republike Slovenije, ki je bila sprejeta leta 1999. Torej je trajalo kar osem let od osamosvojitve naše države, da so se oblikovale uradne smernice politike do tujcev, ki prihajajo iz različnih razlogov v Slovenijo, nato kasneje ostanejo tu poljubno dolgo. Oblikovanje uradne imigracijske politike je bilo nujno tudi zaradi čedalje resnejšega približevanja Evropski Uniji. Evropa je v zadnjih 20 letih postala

glavna tarča priseljevanja, v kateri predstavljajo tujci iz držav izven EU 3,7% prebivalstva (Bevc *et al.*, 2000). Tako je politika priseljevanja ena glavnih tem političnih debat. S spremembami v Srednji in Vzhodni Evropi je prišlo tudi do večjih pretokov ljudi iz prej skoraj nepropustno zaprtih držav. Tudi Slovenija se je morala soočiti s spremembo nadzora mej in tujcev, tistih, ki so to že prej bili in tistih, ki so s spremembami to postali (Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije, 1999). Tako je Slovenija razvila svojo migracijsko politiko, kot jo potrebuje vsaka demokratično razvita država, še posebej pa kot bodoča članica Evropske Unije.

Z resolucijo je Republika Slovenija želela doseči jasno začrtane smernice in stališča v imigracijski politiki z namenom, da zagotovi uveljavitev lastnih interesov in se poveže z mednarodnimi ter humanitarnimi obveznostmi. Obenem z resolucijo Republika Slovenija spoštuje načela pravnih določil, človekovih pravic, demokratičnosti, socialne pravičnosti in kulturnega pluralizma (Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije, 1999). Njen pomen je predvsem njena vloga kot krovno in povezovalno vodilo izvršilno-pravni in izvajalsko-upravni ravni integracijske politike. Njena vrednost se kaže tudi v informativni vrednosti za domačo in tujo javnost. V resoluciji so zajeti glavni cilji imigracijske politike in splošne smeri ukrepanj in dejavnosti za doseg te ciljev. Kot temelji imigracijske politike so navedene posameznikove svoboščine o odselitvi iz katerekoli države in vrnitev v državo državljanstva, pravica države o suverenosti odločitve, kateri tujec lahko pod kakšnimi pogoji biva in dela v njej, seveda z določilom o prepovedi kakršne koli diskriminacije glede na nacionalno, rasno, versko pripadnost ali glede na spol ter glede na ustavne določbe Republike Slovenije.

Največje novosti na področju zaposlovanja tujcev je v Sloveniji prinesel Zakon o zaposlovanju in delu tujcev sprejet leta 2000. S tem zakonom je bistveno strožja regulacija zaposlovanja novih tujcev, olajšano pa je urejevanje statusa že dalj časa zaposlenih in bivajočih tujcev pri nas. Novost tega zakona je predvsem v kvoti maksimalnega števila tujih delavcev v Sloveniji, ki se določa letno, ne sme pa presegati 5% aktivnega prebivalstva Republike Slovenije po podatkih urada za statistiko (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, 2000). V to se ne štejejo tuji delavci z osebnimi dovoljenji, vlada pa lahko kvote po potrebi dodatno omeji. Zakon tudi ureja status nekaterih tujcev, ki do sedaj niso imeli urejenega statusa, kot na primer športniki, znanstveniki in podobni. Poleg kvote in obstoja domačih ustreznih

kandidatov zakon določa tudi smotrnost zaposlitve tujca glede na razmere na trgu dela, kar daje Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje precej bolj proste roke pri izdaji dovoljenj. Tudi kazni za kršitve so natančneje določene, predvsem kar se tiče prepovedi izdaje novih dovoljenj za od enega do treh let v primeru kršitve.

4.2.1 Postopek pridobitve dovoljenja za delo

Tujec se v Sloveniji lahko zaposli ali dela le v primeru predhodno pridobljenega dovoljenja, razen v primerih posebej določenih z zakonom ali mednarodno pogodbo. Praviloma vloži vlogo za dovoljenje za delo tujca delodajalec. V posebnih primerih pa se dovoljenje izda na vlogo tujca, kadar ima le ta poseben status ali je taka narava dela. V prvem primeru je temeljni pogoj za izdajo dovoljenja stanje na trgu dela – ali so na voljo domači delavci, v drugem primeru pa se dovoljenje izda ne glede na stanje na trgu dela. Po pridobitvi dovoljenja za delo se izda dovoljenje za bivanje, ki ga izdajo slovenska diplomatsko konzularna predstavništva ali upravne enote v Republiki Sloveniji.⁹

Vloge za izdaje delovnih dovoljenj in sezonskega dela s strani delodajalca se vlagajo na območnih enotah Zavoda, ostali pa jih vlagajo pri centralni službi zavoda, kjer se o njih odloča na prvi stopnji. Zavod mora o vlogi odločiti v najmanj 60-tih dneh. O pritožbah odloča Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Do leta 2001 so se tujci zaposlovali po starem zakonu, ki je nadomestil zakon SFRJ, ki je urejal to področje (Zakon o zaposlovanju tujcev, 1992). Po zakonu iz leta 2000 pa je po novem zakonu potrebno prijaviti tudi začetek in konec dela tujca. Delodajalci in druge zavezane osebe so tako dolžne prijaviti začetek dela vsaj en dan preden se delo začne. Če zavezanec začetka in konca dela ne prijavi, lahko dobi denarno kazen od 100.000 do 5.000.000 tolarjev.

4.3 Širitev EU in prehodna obdobja za nove članice

Ob širitvi Evropske unije na vzhod se kot prvo pojavi vprašanje, če bo odprtje mej povzročilo množičen prihod ljudi iz držav novih članic v »staro Evropo«. Predvsem je ta strah močan pred, po mnenju nekaterih, možno poplavo delavcev iz Poljske, ki da

⁹ Razlaga na spletni strani zavoda za zaposlovanje.

komaj čakajo na odprtje meje. Če izvzamemo politična vprašanja, ki se porajajo ob tem, za delodajalce sprostitev mej pomeni možnost zaposlovanja delavcev iz večjega »rezervoarja« ljudi, ki so na voljo. To je pozitivna novica predvsem v tistih regijah, ki imajo strukturna nesorazmerja med povpraševanjem in ponudbo določenih kadrov (Ferrigno, 2003). Prav tako obstaja grožnja izgube izobraženih kadrov za nove članice, saj je visoko izobražena delovna sila bolj mobilna in so torej nove članice v nevarnosti, da izgubijo del delovne sile, ki jo potrebujejo in so za njeno izobrazbo vložile precej sredstev. Danska, Irska, Nizozemska, Švedska, Velika Britanija in Grčija so že napovedale, da ob širitvi ne bodo uvedle prehodnih obdobj in omejitev za nove države. Pred kratkim pa sta to naznanili tudi Finska in Norveška.

Posledice združitve so pogosto precenjene, saj v sedanji Evropi obstajajo območja z veliko nezaposlenostjo in območja, kjer primanjkuje določenega kadra že na območjih, kjer ljudje govorijo isti jezik in tako ni te pomembne ovire za mobilnost. Po nekaterih predvidevanjih pa naj bi se sprva po sprostitvi mej stopnja migrantov iz vzhoda na zahod povzpela na raven tiste iz začetka devetdesetih let, po padcu komunističnih režimov v državah srednje in vzhodne Evrope. Nato pa bi začela postopno padati na zdajšnjo raven. Gotovo je velika ovira preseljevanju jezik, pa tudi življenjski stroški so v razvitejših regijah višji. Z razširitvijo EU je tudi pričakovati dvig življenjske ravni in razvitosti v samih državah novih članicah, tako da bo tudi to vplivalo na zmanjšanje želje po preseljevanju.

Največji strah pred valom delavcev kažejo države, ki mejijo na nove članice. Med njimi sta najglasnejši Avstrija in Nemčija, ki ima strah predvsem pred navalom poljskih delavcev. V Avstriji po nedavni raziskavi javnega mnenja avstrijske družbe Europapolitik kar 65 odstotkov Avstrijcev meni, da bo širitev negativno vplivala na zaposlenost v Avstriji, vendar se za izgubo svojega delovnega mesta večina ne boji (Avstrija se ob..., 2003a).

Nasprotno pa za Veliko Britanijo novi delavci pomenijo koristi. Po študiji Lombard Street Researcha lahko Velika Britanija pričakuje večjo gospodarsko rast prav zaradi delavcev iz novih držav (Velika Britanija bo..., 2003b). Vseeno se strah pred prihodom novih tujih delavcev uvršča na top listo strahov prebivalcev EU. Kar 47 odstotkov se jih boji prihoda novih delavcev, 52 odstotkov pa se boji, da bo širitev EU na vzhod predraga (Eurostat, 2003).

Z namenom, omogočiti državam članicam prilagoditev svojega trga delovne sile na prosto gibanje delavcev, je predvideno prehodno obdobje omejitve gibanja delavcev največ sedmih let, če seveda država članica to želi. To obdobje se nanaša tako na stare kot na nove članice EU (Ferrigno 2003). Prvi dve leti države lahko svobodno uporabljajo dosedanje omejitve, po tem obdobju pa lahko podaljšajo omejitve še za tri leta, če dokažejo njihovo smotrnost. V primerih, kjer je dokazana resna grožnja trgu delovne sile v državi, lahko država uveljavlja omejitve še dodatni dve leti. Čeprav so nekatere države že javno naznanile, da omejitev ne bodo uveljavljale, uradno še ni jasno, katere države bodo to možnost izkoristile in katere ne, (Ferrigno 2003). Ta sporazum o prehajanju delavcev pa se ne nanaša na sporazum o prostem gibanju ljudi, znan kot Shengenski sporazum po mestecu Shengen v Luksemburgu, kjer je bil leta 1985 podpisan. Slovenija bo s pristopom k EU tudi prevzela polno odgovornost shengenskega sporazuma, vendar pa bo polno aktiven shengenski režim pri nas vpeljan leta 2006, predvsem zaradi zahtevnih infrastrukturnih, kadrovskih in informacijskih prilagajanj (Bohinc 2003).

4.4 Zaključne ugotovitve poglavja o imigracijski politiki Evropske unije in Slovenije

Trenutno uradne skupne imigrantske politike Evropska unija nima. Je pa oblikovanje skupne politike o imigrantskih delavcih načrtovano v prihodnosti. O njej bodo odločale tudi nove članice, ki bodo postale članice EU v letu 2004. Torej bo imela, sicer verjetno zelo majhen, vpliv na oblikovanje te politike tudi Slovenija. Zaenkrat je odločanje o podeljevanju dovoljenj za delo tujcem, ki prihajajo izven EU v rokah posameznih držav članic. Znotraj Unije veljajo enaki pogoji zaposlovanja za vse državljane Evropske unije, razen v službah, ki so pomembna za državno varnost. Države EU so v glavnem nenaklonjene tujim delavcem. V medijih se pogosto pojavlja izraz evropska trdnjava, kar kaže na zaostrovanje prehodnosti zunanjih mej.

Slovenija sicer do tuje delovne sile uradno ni odklonilna, vendar so postopki za pridobitve dovoljenj za delo in za bivanje zelo dolgotrajni. Zaposlovanje tujcev je omejeno s kvotami in s situacijo na trgu delovne sile. Trenutno velja splošno omejevanje izdajanja dovoljenj za delo delavcem s I. stopnjo izobrazbe, zaradi visoke brezposelnosti domačih delavcev s to stopnjo izobrazbe. Novi zakon o delu in zaposlovanju tujcev iz leta 2000 uravnava izdajanje delovnih dovoljenj za tujce in

določa, da število izdanih dovoljenj ne sme preseči pet odstotkov delovno aktivnega prebivalstva. Po širitvi EU imajo vse države članice pravico uveljavljanja prehodnega obdobja za delavce iz držav novih članic EU. Po zadnjih ocenah pa strah pred pretirano množico migrantskih delavcev ni upravičen. Tako so se nekatere države že odločile, da te pravice ne bodo uveljavljale. Očitno vidijo v prihodu novih delavcev večje koristi, kot pa škodo na svojih trgih delovne sile in v svojih gospodarstvih. Posledice prihoda tujih delavcev na trg delovne sile, privlačnost slovenskega trga delovne sile za tuje delavce in demografska situacija so podrobneje predstavljene v naslednjem poglavju.

5 Migrantski delavci in trg delovne sile

5.1 Vplivi migracij na trg delovne sile

V tem poglavju bom predstavila nekatere modele trga delovne sile, ki služijo kot prikaz posledic pritoka migrantov na trg delovne sile. Za prikaz osnovnih načel ob prilivu migrantov služi enostavni model trga delovne sile s homogenim delom. Za prikaz dogajanj na trgu delovne sile izobražene in neizobražene delovne sile sta uporabljena modela heterogene delovne sile. Za prikaz dogajanja v Evropi je potrebno upoštevati tudi nepravilnosti na trgu delovne sile.

5.1.1 Enostavni model trga delovne sile

Za enostavni model, s katerim so predstavljena osnovna načela prilagoditve trga delovne sile po prihodu migrantov, je potrebno sprejeti naslednje predpostavke:

- ciljna država proizvaja samo eno dobrino s kapitalom in homogenim delom.
- plače so popolnoma prilagodljive spremembam na trgu delovne sile, zato ni tržnih nepopolnosti.
- v modelu so upoštevani samo migranti, ki nimajo kapitala s seboj in ne vplivajo na povpraševanje. Cene proizvodov so vnaprej določene, število migrantov pa regulirano s strani države.

Ob pojavu migracij se pri tem modelu v ciljni državi pojavita znižanje plač in nižja zaposlenost. Koliko se bosta plače in zaposlenost znižali, je odvisno od oblik krivulj povpraševanja in ponudbe. Po tem modelu migranti prispevajo k skupni blaginji, del

dohodka pa se prerazporedi od domačih delavcev na lastnike kapitala (Bauer in Zimmermann, 1999). Borjas (1995) pa v tem kontekstu uporabi izraz »migracijski presežek«. Ta pomeni, da migranti povečajo dohodek za več kot znašajo stroški njihove zaposlitve. Migracijski presežek je večji za izobraženo delovno silo. Vpliv migrantov na plače je precenjen, saj ne upošteva vpliva migrantov na krivuljo povpraševanja po delu, ki sledi iz večjega povpraševanja po dobrinah v ciljni državi, ki nastane s pritokom migrantov. Če je učinek povečanja povpraševanja dovolj velik, lahko celo izniči izgubo del in znižanje plač.

5.1.2 Model s heterogenim delom brez tržnih nepopolnosti

V tem modelu so predstavljene posledice migracij izobražene in neizobražene delovne sile. Za prikaz moramo sprejeti naslednje predpostavke:

- Ciljna država proizvaja eno samo dobrino s kapitalom in izobraženimi in neizobraženimi delavci.
- Plače so popolnoma prilagodljive, kar pomeni, da na trgu delovne sile ni nepopolnosti (nezaposlenost in podobno).
- Delovni migranti s seboj ne prinašajo kapitala, cene so določene vnaprej, količino migrantov pa določa država s svojo migracijsko politiko.
- Pri temu modelu sta pomembni dve predpostavki. Prva o zamenljivosti domačih in tujih delavcev, tako izobraženih kot tudi neizobraženih. Druga predpostavka pa predvideva dopolnilni odnos med izobraženimi in neizobraženimi delavci. Iz tega sledi, da so delavci zamenljivi med seboj in če se poveča zaposlenost enih, potem se poveča tudi povpraševanje po drugih.
- Ponudba domačih delavcev je toga.

Na trgu delovne sile neizobraženih delavcev se s prihodom migrantov znižajo plače neizobraženih delavcev, skupna zaposlenost pa se poveča. Če upoštevamo predpostavko o komplementarnosti izobražene in neizobražene delovne sile, se s povečanjem zaposlenosti na trgu delovne sile neizobražene delovne sile poveča povpraševanje po izobraženih delavcih. Iz tega tudi sledi povečanje plač izobražene delovne sile. Neizobraženi delavci torej utrpijo izgubo dohodka, ki se preusmeri k lastnikom kapitala. Izobraženi delavci in lastniki kapitala pa imajo od prihoda

migrantov prednosti. Konkurenčnost gospodarstva in skupna blaginja se s tem povečata (Bauer in Zimmermann, 1999).

V primeru migriranja izobraženih delavcev utrpijo znižanje plač izobraženi delavci, dobiček pa se tudi v tem primeru prerazporedi k lastnikom kapitala. Dohodek domačih neizobraženih delavcev se poveča zaradi večjega povpraševanja po neizobraženi delovni sili, kar je posledica večje zaposlitve izobražene delovne sile. Tudi v tem primeru se skupna blaginja poveča.

5.1.3 Model s heterogenim delom ter nepopolnim trgom delovne sile

Za prikaz razmer na evropskem trgu delovne sile je potrebno vključiti model z nepopolnim trgom delovne sile. Predvsem to vključuje možnost nastanka brezposelnosti, ki nastane z neprilagodljivostjo oziroma rigidnostjo plač ob spremembah na trgu delovne sile. Za ta model veljajo naslednje predpostavke:

- Ciljna država proizvaja eno samo dobrino s kapitalom in izobraženimi in neizobraženimi delavci.
- Na trgu neizobražene delovne sile se plače ne prilagajajo več vsaki spremembi, ker so vnaprej določene s strani pogajanj sindikatov in delodajalcev. Vsako zniževanje plač sindikati zavirajo, ponekod je tudi zakonsko določena najnižja plača. Tako lahko obstaja na trgu določena nezaposlenost kot posledica minimalne plače, določene nad ravnotežno. Nasprotno pa na trgu izobražene delovne sile vlada popolna fleksibilnost, kar pomeni, da je višina plače tržno določena. Sindikati imajo lahko samo posreden vpliv preko pogajanj za višino plač neizobražene delovne sile in s tem vplivanja na njihovo zaposlenost.
- Migranti, ki pridejo v ciljno državo, so popolnoma zamenljivi z izobraženimi in neizobraženimi domačimi delavci. Izobraženi in neizobraženi delavci so si dopolnilni.
- Delovni migranti s seboj ne prinašajo kapitala, cene so določene vnaprej, količino migrantov pa določa država s svojo migracijsko politiko.
- Ponudba domačih delavcev je toga.

Ob prihodu neizobraženih migrantskih delavcev se zvišajo plače izobraženih domačinov, neizobraženi pa utrpijo nižje plače in povečanje brezposelnosti. Prihod izobraženih delavcev pa tokrat negativno vpliva na obe skupini domačih delavcev (Bauer in Zimmermann, 1999).

5.2 Razvojno okolje v Sloveniji – ali je Slovenija zanimiva za migrante?

Slovenija zaradi neskladij med povpraševanjem na trgu delovne sile in izobrazbo delavcev, ki so na voljo¹⁰ zaradi neugodne demografske strukture¹¹ in zaradi družbene stigme nekaterih del, potrebuje določeno število tujih delavcev. To so predvsem delavci z nižjo izobrazbo in srednjo strokovno izobrazbo. Te delavce Slovenija potrebuje. Na drugi strani pa so koristi, ki jih v družbo prinesejo visoko izobraženi kadri. Za pritegnitev takih delavcev si razvite države prizadevajo. Tako bi bilo tudi v slovenskem interesu pritegniti čimveč tujih strokovnjakov in visoko izobraženih slovenskih izseljencev nazaj v Slovenijo. Obenem je potrebno preprečiti ali vsaj omejiti odhod domačih visoko izobraženih ljudi v tujino oziroma tako imenovani pojav »bega možganov«.

Dejstvo, da Slovenija te delavce potrebuje oziroma so pri nas dobrodošli, še ne pomeni, da bodo k nam tudi prišli. Med motivacije za preseljevanje sodijo tudi pogoji življenja v ciljni državi. Za migrante je pomembno, kakšna je verjetnost da dobijo delo, pa tudi vrsta dela in plačilo ter ostali vidiki so pomembni. Vse te stvari so odvisne od razvojnega okolja v državi oziroma državnega sistema. S tem pojmom je mišljen pravni, politični in ekonomski sistem in odnos do okolja (Sočan in Medica, 2003:70).

Vprašanje pa je, kako naj Slovenija zagotovi, da bodo ti delavci k nam prišli. Po eni strani priseljevanje omejuje z dovoljenji, po drugi strani pa bi se verjetno lahko na slovenskem trgu delovne sile zaposlilo še precej več tujcev. Najboljša strategija za zagotovitev privlačnega okolja za tujce in ugodnega ekonomskega razvoja ter družbenega razvoja na sploh so razvojna vlaganja.

¹⁰ Glej poglavje 5.3 o strukturi neskladnosti na slovenskem trgu delovne sile.

¹¹ Glej poglavje 5.5 o slovenski demografski strukturi.

Tudi za doseganje konkurenčnosti v evropskem in svetovnem prostoru mora Slovenija pospešeno vlagati v razvoj. Za uspešen razvoj in dohitevanje razvitih zahodnih držav bodo morale Slovenija in ostale srednje in vzhodno evropske države popolnoma spremeniti svoj »governance«¹² in svoje prioritete (Sočan, 2003:105-6). Pomemben koncept, ki ga bo morala Slovenija osvojiti, je koncept trajnega razvoja. Najpomembnejši razvojni potenciali, ki jih mora Slovenija razvijati za doseganje trajnostnega razvoja, so znanje, tehnologija in infrastruktura. Glavno orodje za razvoj teh potencialov je povečanje razvojnega prizadevanja v obliki varčevanja in vlaganja v delovna mesta z visoko dodano vrednostjo (Sočan, 2003:106). Za izpeljavo sprememb v smeri trajnostnega razvoja je potrebna višja stopnja družbenega konsenza. Najbolj razvite države so države družbenega konsenza. S tem je mišljen konsenz socialnih partnerjev o ključnih razvojnih problemih. Pomembno je, da so vsi socialni partnerji na isti strani in se strinjajo o dejanjih potrebnih za razvoj ter tako dolgoročno pripomorejo k kakovostnemu razvoju, boljšemu življenju in okolju (Sočan, 2003:115). Iz grafikona v prilogi A je razviden položaj Slovenije glede na razvojne skupine držav. Grafikon primerja razvojne skupine držav glede na njihovo »governance«, število prebivalstva, stopnjo konsenza in razvitost. Slovenija pade po obeh oseh grafa malo pod sredino. Kar jo uvršča nekoliko pred države CEFTA in srednje evropske države po razvitosti in na podobno raven glede na »governance« in stopnjo konsenza. Do družbe inovacijsko konkurenčnih držav je še dolga pot, ki pa nikakor ni nemogoča. To nam dokazujejo primeri azijskih tigrov in v geografskem in kulturnem smislu nam bližja Irska.

5.3 Strukturna neskladnost na slovenskem trgu delovne sile

Eden izmed vzrokov prihajanja tujih delavcev v Slovenijo je potreba po določenih delavcih na našem trgu delovne sile. Te potrebe domača ponudba delavcev ne zadovolji in zato prihajajo na delo tujci. Registriranih brezposelnih v Sloveniji je bilo po podatkih Zavoda za zaposlovanje v maju 2003 94.385 oseb ali 10,9 odstotka aktivnega prebivalstva, medtem ko je nezaposlenih po anketi o delovni sili v prvem četrtletju letošnjega leta 7 odstotkov. Najbolj ogrožene skupine so ženske, dolgotrajno brezposelni in brezposelni s I.-II. stopnjo izobrazbe. Na novo se je prijavilo 5.768

¹² Iz ang. pomeni upravljanje, vladanje, usmerjanje.

delavcev, zaposlilo pa se je 3.576 delavcev. Junija je bilo prijavljenih 12.103 novih delovnih mest. Delovnih dovoljenj za tujce je Zavod izdal 3.384. Povečujejo se potrebe po delavcih v gradbeništvu, ki so sezonske narave. Največje potrebe po delavcih so v storitvenem sektorju, vendar se povpraševanje počasi zmanjšuje. Povpraševanje je veliko tudi na področju predelovalne dejavnosti. V gradbeništvu se je povpraševanje povečalo kar za 7,3 odstotka v primerjavi z istim obdobjem lani, tako da je bilo iskanih kar 11.772 delavcev, največ na področju nizkih gradenj. Konec julija je bilo tudi obdobje, ko je bilo na Zavodu prijavljenih najmanj brezposelnih oseb od leta 1992. Prav zaradi visokega deleža brezposelnih s I.-II. stopnjo izobrazbe velja začasna prepoved izdaj dovoljenj za zaposlitev za tuje delavce s I. stopnjo izobrazbe. Vendar je največ dovoljenj za delo izdanih za dela v gradbeništvu. Torej delovna mesta so na voljo, pa vendar je še vedno precej brezposelnih delavcev. Za razumevanje stanja lahko uporabimo najmanj dve razlagi.

Prvič lahko sklepamo v skladu s teorijo o dvojnem trgu delovne sile, kjer zaposlitev na dnu hierarhije delovnih mest ni privlačna za domačine. Še posebej, ker se ponavadi nizkemu plačilu pridruži še družbena stigma dela, ki ga označuje kot delo za tujca, delo, ki domačinu ni primerno. Tako kljub ponudbi delovnih mest domačini le teh ne zasedejo in potreben je uvoz delovne sile. Začasna prepoved zaposlovanja tujcev s I. stopnjo izobrazbe torej po tej teoriji ne bi smela prinesiti zelenih učinkov, torej povečanja zaposlovanja domačinov v teh panogah. Drug možen učinek je tudi dvig plač, toda tudi to le do neke mere, saj so tudi plače odraz družbene podobe delovnega mesta.

Druga razlaga je v tem, da čeprav je na voljo dovolj delavcev s primerno stopnjo izobrazbe, njihova smer ni ustrezna. Kot je razvidno iz primera v zadnjem poglavju te naloge, lahko podjetje išče delavce z ustrezno izobrazbo in primernih delavcev med domačo delovno silo preprosto ne najde. V tem primeru bi lahko govorili o strukturni neuskkljenosti na trgu delovne sile. Pokazatelj razhajanj med izobrazbo ljudi in povpraševanju na trgu delovne sile je tudi stopnja brezposelnosti in obseg poduporabnosti¹³ glede na tip izobrazbe. Medtem ko je prvi indikator jasen, je drugi

¹³ Ang. »under-utilization«.

težko merljiv, sta pa povezana med sabo. Višja kot je stopnja brezposelnosti, bolj so ljudje pripravljene delati na mestu, za katerega je potrebna nižja izobrazba od njihove.

Strukturne neskladnosti so del prostega trga delovne sile. V prejšnjem režimu planskega gospodarstva je bilo šolstvo povezano s proizvodnjo. Veljala je politika polne zaposlenosti, pravica do dela je bila zagotovljena. Obstoj trga delovne sile je bil s strani oblasti pravzaprav močno zanikan, veljala je politika planskega gospodarstva. Kar pa ne pomeni, da strukturnega neskladja ni bilo. Presežna delovna sila je iskala zaposlitev v tujini, razcvetel pa se je tudi sivi trg. S propadom bivše Jugoslavije in uveljavitvijo tržnega gospodarstva se je slika spremenila. Tržna ekonomija zahteva izobražene kadre in prilagodljivo delovno silo. Posameznik mora biti pripravljen vložiti v izobraževanje, saj mu to omogoča večje možnosti najti delo. Za razviti svet je značilen hiter tehnološki razvoj. Tudi delavci morajo biti pripravljene na stalno izpopolnjevanje. Za ohranitev ugodnega položaja na trgu delovne sile je nujno potrebno sprejetje koncepta »life-long learning«¹⁴, učenja skozi celo življenje. Tudi slovenski izobraževalni sistem se mora prilagoditi evropskim standardom.

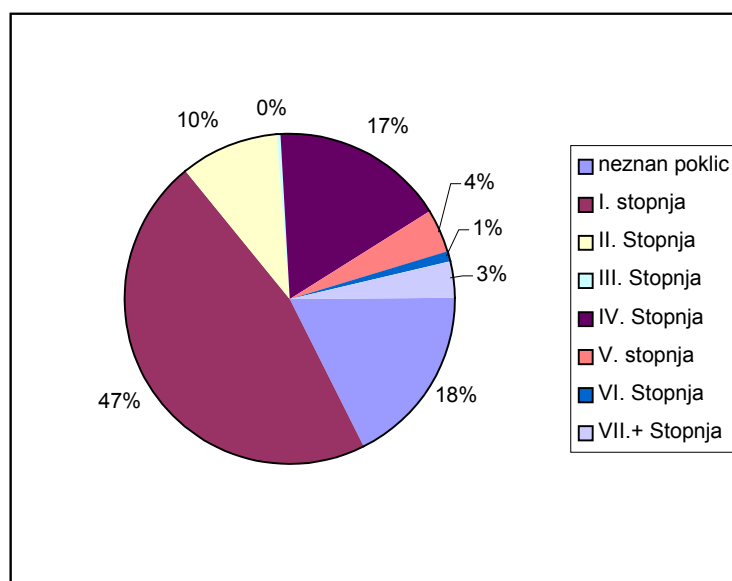
Rešitev za zmanjšanje neskladnosti na trgu delovne sile je dvojna. Po prvi teoriji, pri kateri gre za zagotavljanje delavcev za najnezahtevnejša delovna mesta, je rešitev v uvozu delavcev, ki so ta dela pripravljene sprejeti, ker jih domači delavci nočejo. Obenem pa je najboljša rešitev za zmanjševanje brezposelnosti dodatno izobraževanje delavcev. S tem so mišljene pridobitve višje stopnje izobrazbe, učenje novih znanj, na primer dela z računalnikom ali pa prekvalificiranje. V okviru Zavoda potekajo številni programi izobraževanja in usposabljanja, pospeševanje samozaposlovanja, programi za težje zaposljive osebe in invalide, program 5000, ki vključuje brezposelne osebe v izobraževalne programe za pridobitev formalne izobrazbe in PUM program projektnega učenja za mlajše odrasle ter usposabljanje z delom brez zaposlitve. Program 5000 je med drugim namenjen prav zmanjševanju poklicnih strukturnih neskladij na trgu delovne sile.

V grafu 5.3.1 so prikazana delovna dovoljenja, izdana leta 2002 po stopnji izobrazbe. Velika večina delavcev ima I. stopnjo izobrazbe, veliko jih je tudi s IV. stopnjo

¹⁴ Iz ang. učenje skozi celo življenje.

izobrazbe, kar ni v skladu s teorijo dvojnega trga delovne sile¹⁵, saj le ta predvideva največ tujih delavcev z najnižjo izobrazbo in takih z zelo visoko izobrazbo. V Sloveniji pa je razmeroma veliko tujih delavcev s IV. stopnjo izobrazbe, iz česar lahko sklepamo dvoje. Prvič, da je Slovenija privlačna za tuje delavce s to stopnjo izobrazbe, ker ima razvito industrijo, v kateri so potrebni takšni delavci. Drugič pa lahko sklepamo, da Slovenija sama nima zadosti primerno izobražene delovne sile.

Graf 5.3.1: Delovna dovoljenja za tuje delavce v letu 2002 po stopnji izobrazbe

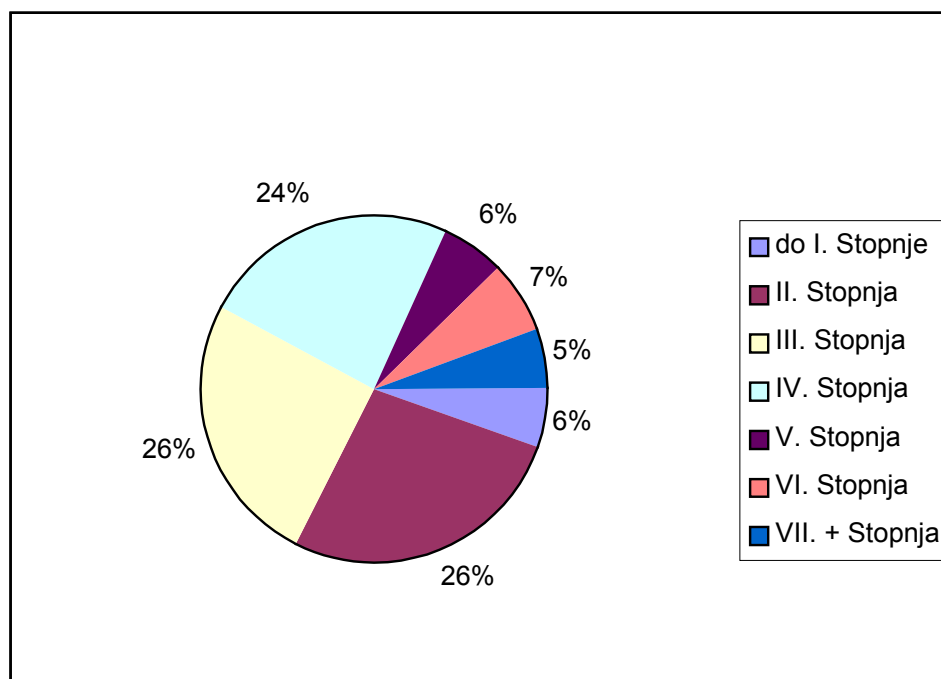

Vir: Zavod RS za zaposlovanje

Če primerjamo izobrazbeno strukturo tujih delavcev z izobrazbeno strukturo slovenskega prebivalstva na grafu 5.3.2 ugotovimo, da je slednja boljša. Manjši je delež ljudi s prvo stopnjo izobrazbe ali manj, več je visoko izobraženih ljudi s šesto, sedmo ali višjo stopnjo. V obeh skupinah je visok delež ljudi s četrto stopnjo izobrazbe. Iz tega lahko sklepamo, da so v Sloveniji visoke potrebe po delavcih s to stopnjo izobrazbe. Možno je tudi, da domači delavci, ki imajo to stopnjo izobrazbe, vendarle ne ustrezajo domačemu trgu delovne sile po izobrazbeni smeri. Kot je vidno iz primera podjetja v zadnjem poglavju te naloge, so iskani predvsem delavci z določenimi znanji in takih velikokrat ni na slovenskem trgu delovne sile.

¹⁵ glej poglavje 3.3

Graf 5.3.2: Izobrazbena struktura slovenskega prebivalstva za leto 2001

Vir: Statistični letopis RS 2002

5.4 Tujci na slovenskem trgu delovne sile

»Tujec je oseba, ki nima državljanstva Republike Slovenije« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, 2000:1). Pogoj za delo tujca na slovenskem trgu delovne sile je pridobitev delovnega dovoljenja, ki ga izda Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Prvi pogoj za izdajo dovoljenja je, da ni ustreznih domačih delavcev, ki bi bili pripravljene sprejeti delo. Za podaljšanje dovoljenja je potrebno to preverjanje vsako leto in če se najde primeren kandidat, ki bi delo sprejel med domačini delavci, potem se dovoljenje ne podaljša. Izdaja dovoljenja za delo je tudi vezana na letno kvoto tujih delavcev, ki se določa sproti vsako leto in ne sme preseči 5% domače delovne sile (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, 2000). »Delovno dovoljenje je dokument, na podlagi katerega lahko domači ali tuji delodajalec sklene pogodbo o zaposlitvi ali civilno-pravno pogodbo oziroma opravlja drugo delo s tujcem in sicer za delo, za katero je bilo tujcu dovoljenje izdano.« (Zaposlovanje in delo tujcev v letu 2003, mesečne informacije, junij 2003:21). Za isto časovno obdobje se lahko izda samo eno dovoljenje. Obstajajo tri vrste delovnih dovoljenj.

1. Osebno delovno dovoljenje. To omogoči tujcu prost dostop do trga delovne sile in se izdaja neodvisno od razmer na trgu dela. Ta dovoljenja se ne štejejo v kvoto dovoljenj.
2. Dovoljenje za zaposlitev. Dovoljenje se izda pod pogojem, da v evidenci Zavoda ni ustreznih domačih brezposelnih oseb oziroma oseb, ki so glede na pravice do zaposlitve izenačeni z državljani RS.
3. Dovoljenje za delo. Je namenjeno za napotene tujce, za usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev, za sezonska dela tujcev, tuje poslovodne delavce in individualne storitve delavcev.

Po podatkih Zavoda je bilo junija letos veljavnih 41.108 delovnih dovoljenj, od tega 19.636 osebnih dovoljenj, 12.738 dovoljenj za zaposlitev in 8.734 dovoljenj za delo. Na delu v RS je bilo še 73 tujcev, ki so opravljali delo, za katerega je potrebna samo prijava začetka in konca dela, dovoljenje pa ne. Med te spadajo storitve tujih umetnikov in poklicnih ustvarjalcev, sejemске storitve, storitve dobave blaga in servisiranje ter interventne storitve.

Tabela 10.1: Podatki o veljavnih dovoljenjih za delo.

OS+CS	JUNIJ 2003	JUNIJ 2002	JUNIJ 2001
Osebna delovna dovoljenja	19.636	16.281	18.260
Dovoljenja za zaposlitev	12.738	14.121	19.653
Dovoljenje za delo	8.734	4.853	3.193
Brez dovoljenj	73	17	-
Skupaj	41.181	35.272	41.106

Vir: mesečne informacije Zavoda RS za zaposlovanje, junij 2003

Iz tabele 10.1 je razvidno, da je bilo konec junija 19.636 veljavnih osebnih dovoljenj. Od tega jih je bilo po podatkih Zavoda 13.626 za nedoločen čas: 6.858 osebnih delovnih dovoljenj, izdanih po starem zakonu in zamenjanih po prehodnih določilih novega zakona, 6.768 pa je bilo dovoljenj za tujce, ki so pridobili dovoljenje za stalno prebivanje v RS. 6.010 je bilo dovoljenj za določen čas: 837 za samozaposlitve, veljavnih eno leto, 5.173 dovoljenj pa za ožje družinske člane slovenskih državljanov, ožje družinske člane tujcev z osebnim delovnim dovoljenjem za nedoločen čas,

tujcev, ki delajo že pet let pri istem delodajalcu, tujcev s statusom begunca in tujcev, ki so tri leta nepretrgoma zaposleni.

Velik del dovoljenj, ki se izdajajo vsako leto, je pravzaprav podaljšanje lanskoletnih delovnih dovoljenj. Po daljšem času se lahko izda delovno dovoljenje tudi za več let, po desetih letih dela v Sloveniji pa se lahko izda delovno dovoljenje za nedoločen čas oziroma tako imenovano osebno delovno dovoljenje. Osebno delovno dovoljenje se izda tudi v nekaterih posebnih primerih (samostojni umetnik\umetnica, samozaposlena oseba, športniki).

Kot je razvidno iz tabele 10.2 od leta 1992, ko je bilo izdano 36671 delovnih dovoljenj, pa do leta 1996 (44.460) je število izdanih delovnih dovoljenj naraščalo, potem je začelo počasi padati. V prvem letu izdajanja delovnih dovoljenj je bila večina izdanih dovoljenj osebnih, nato se je razmerje obrnilo. Osebnih delovnih dovoljenj je izdanih veliko manj kot pa navadnih, saj so tudi pravila pridobitve veliko strožja. Novi zakon o zaposlovanju in delu tujcev iz leta 2000, v veljavi od leta 2001, določa tri vrste delovnih dovoljenj. V posebnih primerih storitev pa dovoljenje ni več potrebno, temveč je treba začetek dela tujca le prijaviti na Zavodu. Po letu 1998 je število dovoljenj ponovno naraslo, vrhunec je doseglo v letu 2001 s 47.182 dovoljenji za delo, nato pa je bilo že naslednje leto izdanih le še 30.136 dovoljenj. V prvi polovici letošnjega leta je bilo izdanih že 20.269.

V lanskem letu je bilo izdanih skupaj 30.136 delovnih dovoljenj. Največ je bilo dovoljenj za zaposlitev, od tega takih brez kontrole trga dela 425, novih pa je bilo izdanih 2.053. Po številu sledijo dovoljenja za delo, najmanj pa je bilo osebnih dovoljenj. Za izdajo teh so tudi kriteriji najstrožji. Dovoljenja za delo so bila izdana predvsem za sezonska dela, največ v gradbeništvu, 3.809. Največ dovoljenj za sezonsko delo v gradbeništvu je bilo izdanih na ljubljanski službi Zavoda. Za sezonska dela v kmetijstvu je bilo izdanih največ dovoljenj v Celju, 733, sledi Sevnica, 637. Po drugih območnih službah teh dovoljenj ni bilo veliko izdanih, v Murski Soboti in Trbovlju celo nič. V celoti je največ delovnih dovoljenj izdala območna služba v Ljubljani, kar 10.052. Le malo manj pa so jih izdali v centralni službi Zavoda. Najmanj dovoljenj za delo so izdali v Murski Soboti, 141, sledita Trbovlje, 190 in Ptuj, 224. V ostalih regijah se številke gibljejo okoli 1.500 do 2.300 izdanih dovoljenj.

Tabela 10.2: Število izdanih delovnih dovoljenj v letih 1992 do 2003 (junij).

LETO	Delovna dovoljenja	Osebna delovna dovoljenja			Skupaj
1992	4.429	32.242			36.671
1993	22.649	2.335			24.984
1994	30.087	869			30.956
1995	40.444	788			41.232
1996	43.749	711			44.460
1997	43.758	692			44.450
1998	32.978	710			33.688
1999	39.556	1.167			40.723
2000	38.437	2.186			40.623
Leta 2001 po novem zakonu tri vrste delovnih dovoljenj	Osebna delovna dovoljenja	Dovoljenja za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Prijave dela tujcev (dovoljenje ni potrebno)	Skupaj
2001	15.238	25.753	6.191	-	47.182
2002	3.666	17.722	8.748	3.274	33.410
2003(junij)	2.148	8.214	8.090	1.817	20.269

Vir: podatki Zavoda RS za zaposlovanje iz letnih in mesečnih poročil od leta 1992 do 2003.

Iz tabele 10.3 lahko razberemo, da je število veljavnih osebnih delovnih dovoljenj od leta 1993 naprej z manjšim padcem v letih 1997 in 1998 počasi naraščalo. Večina delavcev, ki imajo osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas, je iz ostalih republik bivše Jugoslavije, ki izpolnjujejo pogoj desetletnega bivanja v Sloveniji – 13.693 v letu 1998. Začasno delovno dovoljenje je bilo izdano 702 delavcema, ki so večinoma tujci slovenskega porekla, dnevni delovni migranti ali osebe s statusom begunca (Letno poročilo Zavoda RS za zaposlovanje, 1998). V letošnjem letu pa je bilo tujcev s področja bivše Jugoslavije 16.768, od tega največ iz Bosne in Hercegovine, 7.538, sledijo delavci iz Srbije in Črne gore – 4.589, 2.563 jih je iz Hrvaške, 2.078 pa jih prihaja iz Makedonije.

Tabela 10.3: Veljavna delovna dovoljenja od leta 1992 do 2003(junij).

LETO	Delovno dovoljenje	Osebna delovna dovoljenja za nedoločen čas	Osebna delovna dovoljenja za določen čas	Skupaj		
1992	4.429	13.352	18.853	36.643		
1993	17.011	13.663	871	31.545		
1994	20.906	13.660	801	35.367		
1995	23.504	13.727	716	37.947		
1996	23.804	13.738	653	38.194		
1997	20.883	13.744	661	35.287		
1998	20.373	13.693	702	34.768		
1999	22.965	13.680	1.146	37.791		
2000	24.429	13.668	2.223	40.320		
Po novem zakonu leta 2001 tri vrste delovnih dovoljenj	Osebna delovna dovoljenja za nedoločen čas	Osebna delovna dovoljenja za določen čas	Dovoljenja za zaposlitev	Dovoljenja za delo	Brez dovoljenj	Skupaj
2001	10.683	4.407	16.434	2.408	-	33.932
2002	12.405	5.590	13.580	4.484	-	36.059
2003(junij)	13.626	6.010	12.738	8.734	73	41.181

Vir: podatki Zavoda RS za zaposlovanje iz letnih in mesečnih poročil od leta 1992 do 2003.

Leto 1998 je obdobje, v katerem je bil očiten upad izdaje delovnih dovoljenj. Politika Zavoda v tem letu je bila usmerjena k zmanjševanju števila tujcev na trgu delovne sile v Sloveniji. Toda tudi na Zavodu so priznavali, da zmanjšanje števila tujcev ne pomeni nujno tudi odgovarjajočega zaposlovanja domačih delavcev (Zavod RS za zaposlovanje, 1998). Vzrok temu leži predvsem v strukturnih nesoglasjih na slovenskem trgu delovne sile¹⁶, kar je tudi eden izmed glavnih razlogov za zaposlovanje tujcev. Primer so kmetijska sezonska dela in dela v gradbeništvu. V nekaterih primerih naj bi bila tuja delovna sila cenejša, vendar, kot lahko razberemo iz primera na koncu te naloge, za podjetje tuji delavci lahko predstavljajo celo večji strošek kot domači. So pa tujci večkrat pripravljene poprijeti za delo v težjih delovnih pogojih. V nekaterih gospodarskih panogah se domačini nočejo zaposlovati¹⁷ in tako preostanejo tujcem. K nam prihajajo na delo tudi tuji strokovnjaki. Včasih so razlogi tudi zgodovinske narave, posebej pri povezanosti z deli nekdanje Jugoslavije, ko gre

¹⁶ Glej poglavje 5.3.

¹⁷ Glej poglavje 3.3 o dvojnosti trga delovne sile.

pogosto za združevanje družin. Poudariti je potrebno tudi dejstvo, da čeprav je postavljena kvota, katere število tujih delavcev na Slovenskem trgu delovne sile ne sme preseči 5 odstotkov, skupno število delovnih dovoljenj ne dosega niti polovice te omejitve. Osebna dovoljenja se v to kvoto ne štejejo (Zavod RS za zaposlovanje, 2002:23).

5.5 Demografske napovedi – ali so tujci naša rešitev?

Demografski trendi v industrializiranih državah imajo skupno karakteristiko – staranje prebivalstva. V Evropi in tudi v Sloveniji je tako imenovana »baby boom« generacija, ki je zadnjih trideset let pripomogla k povečevanju delovne sile na pragu upokojitve. Padajoče stopnje rodnosti in daljša življenjska doba bodo pripomogle k temu, da bo demografska rast v naslednje pol stoletja omejena na starejšo populacijo. Po študiji CEPII (Sleiman, 2003) bo v sedmih najštevilčnejših državah Evropske unije v naslednjih petdesetih letih prebivalstvo upadlo. V študijo so vključili Francijo, Nemčijo, Italijo, Nizozemsko, Španijo, Švedsko in Veliko Britanijo. Prebivalstvo pa bo po napovedih leta 2050 za 37 milijonov manjše od prebivalstva v letu 2000, ki znaša za te države 323 milijonov. V povprečju to predstavlja padec prebivalstva za 0.24 odstotka na leto, kar se bo najbolj dramatično pokazalo v Nemčiji, ki bo imela za 13 milijonov manj prebivalcev, Španija bo imela 11 in Italija 12 milijonov prebivalcev manj (Sleiman, 2003). Problemi v zvezi s staranjem prebivalstva se bodo povečali v letih 2005-2015, ko bodo pripadniki »baby boom« generacije dosegli upokojitvene starosti. Ker se bo število pripadnikov starejše generacije povečevalo, za njimi pa se bo zmanjševalo število prebivalstva v delovnih letih in mladega prebivalstva, se bodo povečali pritiski na socialne izdatke za skrb za starejše in za pokojnine. V Evropi in tudi v Sloveniji so pokojninske reforme v polnem teku in se prilagajajo trendom staranja prebivalstva s spremenjenim načinom financiranja in višanjem starosti upokojitve. Razmerje med upokojenci in delavci bo v bodoče naraščalo, že sedaj pa se evropsko povprečje giba okoli 3,5 delavcev na upokojenca, to razmerje pa bo do leta 2035 padlo na 2,5 delavca na upokojenca oziroma celo na 1 do 1,6 delavca na upokojenca do leta 2050. Majhno olajšanje stroškov za starejše predstavlja zmanjšanje stroškov za mlajše populacije, za skupine v starosti od 0 do 19 let, predvsem zaradi po večini še vedno padajoče rodnosti v Evropi. V večini evropskih držav pa tudi v Sloveniji, je stopnja rodnosti že pod mejo s katero se prebivalstvo lahko vzdržuje (2,1 otroka na žensko v rodni dobi). Pravzaprav je v

Sloveniji leta 2000 prvič po letu 1979 rojenih več otrok, kot predhodno leto. Vendar je že takoj naslednje leto rojenih še manj otrok, kot dve leti poprej. Število otrok se je od leta 1979, ko jih je bilo rojenih še čez 30.000 zmanjšalo na nekaj več kot 17.000. Zadnjih šest let ima Slovenija negativen naravni prirastek, pod 0,1 pa je številka padla že leta 1992.

Coleman (1993) razdeli Evropo na zahodno in vzhodno. Na zahodu ima demografska krivulja izrazito »baby boom« generacijo in upad rodnosti okoli leta 1975. Vzhodna demografska krivulja pa ima že v letih zahodnega »baby booma« izredno nizke stopnje rodnosti, ki se povečajo v sedemdesetih letih, nato pa ponovno strmo padejo in so v sedanosti nižje od zahodnih. Tako imata vzhod in zahod v bistvu nekako dopolnjujočo se strukturo. Coleman v tem članku ne zagovarja migracij kot rešitev za demografsko strukturo zahodne Evrope. Po njegovih pričakovanjih bodo v zahodni Evropi potrebe po visoko izobraženih delavcih naraščale, po neizobraženih delavcih iz vzhoda pa ne bo pretiranega povpraševanja. Poudarja tudi velike zaloge brezposelnih ljudi v Evropi. Veliko teh naj bi bilo ravno migrantov (Coleman, 1992:413). Tako predvideva, da delavci iz vzhodne Evrope ne predstavljajo rešitve za Zahod. Eden od razlogov je tudi v tem, da bo v vzhodnih državah prišlo oziroma je že prišlo do upada prebivalstva in se bodo same ukvarjale s problemom staranja. Na to se navezuje izjava Josefa Sibitza, da je bil odgovor slovenske strani Avstrijskemu predlogu o podpisu sporazuma za delo delavcev brez dovolilnic za delo, da Slovenija potrebuje izobražene ljudi doma in za podpis sporazuma ni bila zainteresirana (Mekina, 2001).

S svojo staro demografsko strukturo se Slovenija uvršča med države, ki bodo imele kmalu težave z razmerjem med delovnim in odvisnim prebivalstvom. Večina študij ugotavlja, da migranti lahko pomagajo zavreti trend staranja prebivalstva. Ne samo ker številčno povečajo prebivalstvo države, temveč ker prihajajo večinoma mladi, med 20-tim in 50-tim letom. Drugače povedano prihajajo priseljenci v delovni dobi in ženske v rodni letih. Vendar ta učinek ni dolgotrajen, saj se po navadi večja rodnost migrantk hitro niža na raven domačink. Tujci torej lahko pomagajo ublažiti vplive staranja prebivalstva, ustaviti pa ga ne morejo. V Sloveniji že nekaj let zapovrstjo prebivalstvo narašča izključno na podlagi pozitivnega izida migracij, vendar je to naraščanje res minimalno.

5.6 Trg delovne sile v Sloveniji po priključitvi k EU

Po podatkih Službe vlade za evropske zadeve se bodo slovenski državljani lahko zaposlovali brez ovir v naslednjih državah: Danska, Irska, Nizozemska, Švedska, Velika Britanija in Grčija. Pred kratkim pa sta to naznanili tudi Finska in Norveška, ki sicer ni članica, je pa z Unijo tesno povezana preko organizacije Evropskega gospodarskega prostora¹⁸. Nobena od držav nima neposredne meje na nobeno od desetih kandidatk. Kot razlog za odprtje svojega trga delovne sile pa sta obe navedli, da ne pričakujeta posebnega navala tujcev in da v določenih sektorjih tuje delavce celo potrebuje (Finska in Norveška..., 2002). Ostale države članice EU pa verjetno ne bodo sprostile svojega trga delovne sile za slovenske državljane že takoj ob pridružitvi Slovenije k EU. Slovenija lahko zoper vse države, ki ne bodo sprostile svojega trga dela, uporabiti enake protiukrepe. Proti novim državam pa sme uveljavljati enake varnostne klavzule, kot jih uporabljajo obstoječe države članice. V času prehodnega obdobja smeta Nemčija in Avstrija uveljavljati omejevalne ukrepe tudi za napotene delavce v storitvenih dejavnostih. To so tisti delavci, ki jih podjetje s sedežem v Sloveniji napoti na delo v tujino, če pa ima podjetje v tej državi podružnico in pri njej zaposlene slovenske državljane, potem ta omejitev za njih ne velja. Nemčija lahko uveljavlja te posebne pravice na področju gradbeništva, industrijskega čiščenja in notranjega opremljanja, Avstrija pa na področju gradbeništva, industrijskega čiščenja, varnostnih storitev, vrtnarstva, obdelave kamna in kovin ter dejavnosti socialnega varstva in nege na domu. Če Avstrija in Nemčija uporabita omejevalne ukrepe, lahko Slovenija uvede enake ukrepe proti njima.

Ponovno pa je potrebno poudariti da pomeni vključevanje v Evropsko unijo za Slovenijo priložnost in nevarnost obenem. Priložnost v smislu možnosti pridobitve tujih delavcev, saj bodo najkasneje po prehodnih obdobjih imeli delavci iz Evropske unije enake možnosti zaposlovanja v Sloveniji kot domačini. Priložnost za slovensko gospodarstvo je v privabljanju visoko izobražene tuje delovne sile. Tuji strokovnjaki prinesejo znanje, ki ga pri nas še ni in drugačne poglede, sveže ideje. Po drugi strani pa se bodo lahko brez ovir v celotni Evropski uniji zaposlovali slovenski delavci. Neugodnost, ki pri tem lahko nastane je tako imenovani »beg možganov«, selitve

¹⁸ EEA (ang. European Economic Area).

izobražencev v tujino zaradi boljših pogojev, večjih priložnosti za napredovanje in boljšega plačila.

5.7 Zaključne ugotovitve poglavja o tujih delavcih na slovenskem trgu delovne sile

Iz modelov trgov delovne sile na začetku poglavja lahko ugotovimo, da so posledice prihoda tujih delavcev različne za neizobražene in za visoko izobražene delavce. Modeli so sicer zastavljeni abstraktno, v realnosti prihaja do različnih dodatnih vplivov, zaradi katerih so dejanske spremembe drugačne. Vendar modeli služijo namenu prikaza različnosti posledic za tuje in domače delavce z zelo nizko izobrazbo ali z zelo visoko izobrazbo. Za ugotavljanje konkurenčnosti v globalni svetovni družbi je izrednega pomena prav izobražena delovna sila. Za privabitev visoko izobraženih delavcev je potrebno določeno družbeno razvojno okolje, saj imajo taki delavci praviloma več izbire kje in za koga delati. Slovenija sicer za enkrat še prehitava ostale države kandidatke iz srednje Evrope, vendar so vlaganja v razvoj prenizka za ohranitev takšnega stanja. Večja vlaganja v razvoj so pomembna tudi zaradi primernega izkoriščanja lastnih visoko izobraženih strokovnjakov. V današnji dobi razvitosti informacijske tehnologije fizična selitev pogosto ni potrebna. Domači strokovnjaki bodo s pomočjo lastnega računalnika, za domačo pisalno mizo delali za tujega naročnika s pomočjo internetne povezave. Slovenija mora zato najti način, kako pritegniti domače strokovnjake k temu, da bodo delali za domače gospodarstvo.

Drug problem neizkoriščanja domače delovne sile je v strukturnih neskladnostih na trgu delovne sile. Do te prihaja v primerih, ko je na voljo zadostno število brezposelnih delavcev in obstaja potreba po delavni sili. Problem je v tem, da se izobrazba brezposelnih in izobrazba zahtevana za prosta delovna mesta, ne ujemata. Tu je tudi problem v delu na črno in v stigmatiziranosti nekaterih delovnih mest, vendar je v večini le problem neprimerne kvalifikacije. Problem pomanjkanja določenih delavcev se lahko rešuje na več načinov. Najprej bi bilo potrebo omogočiti izobraževanje delavcev in prekvalificiranje ali nadaljevanje šolanja tistih, ki so ga opustili. Šele potem je ta problem rešljiv tudi z zaposlovanjem tujih delavcev. Tudi v demografski strukturi je dotok novih tujcev koristen, saj Slovenija zadnjih nekaj let vzdržuje število prebivalcev na račun priseljevanja tujcev. Tujci so v tem primeru le začasna rešitev, tudi oni se starajo, tako za EU kot tudi za Slovenijo.

Po širitvi Evropske unije prihodnje leto na slovenskem trgu delovne sile ni pričakovati zelo velikih sprememb. Slovenija se bo morala intenzivno naravnati v razvoj, če bo želela imeti ugodno, bolj konkurenčno pozicijo. Tudi zaradi tega, ker določeno količino tujcev dejansko nujno potrebuje in mora biti konkurenčna, da bodo le-ti še naprej prihajali k nam in ne naprej na zahod.

6 »Case study«: primer slovenskega podjetja, ki zaposluje delavce iz tujine

V zadnjem delu naloge bom predstavila primer podjetja, ki je za opravljanje del v proizvodnji začasno zaposlilo delavce iz podjetja v tujini. Podjetje, ki se ukvarja s proizvodnjo, inženiringom in trgovino je zaradi obilice naročil želelo zaposliti dodatne delavce v proizvodnji. Nujno je potrebovalo delavce ključavničarje in varilce, vendar ni bilo na razpolago nobenih primernih delavcev, niti iz širše okolice. Tako so se obrnili na posredniško podjetje, ki je imelo poslovne stike v Bosni in Hercegovini s tamkajšnjim podjetjem, ki ga pesti pomanjkanje dela, tako da imajo na razpolago veliko neizkoriščenih kapacitet ter presežek delavcev.

Podjetje X iz Ljubljane je tako stopilo v stik s podjetjem iz Bosne in Hercegovine in preko posrednika so se dogovorili za sodelovanje. V podjetje X je prišlo deset delavcev iz Bosne in Hercegovine na usposabljanje za delo, potem pa bodo v bosanskem podjetju izdelovali elemente za podjetje X.

Tako se je začel postopek za pridobivanje delovnih dovoljenj za delo tujcev. Postopek je urejala posredniška firma. Najprej je bilo potrebno zbrati dokumente delavcev in potrdilo firme, da prihajajo delavci na usposabljanje in delo v Slovenijo. Nato je bilo potrebno dati vlogo na Zavod RS za zaposlovanje oziroma na območno enoto za delo. Pred izdajo dovoljenja so tam preverili dokumentacijo in telefonsko preverili, če delavci res prihajajo v firmo X in kakšno bo njihovo usposabljanje in delo ter koliko časa bodo dela predvidoma potekala. Ko so na zavodu preverili vse podatke in ugotovili, da trenutno ni domačih delavcev, so izdali dovoljenje za začasno delo v Sloveniji veljavno samo pri podjetju X.

Po dogovoru podjetje plača za uro dela za delavca ključavničarja 1500 tolarjev in za delavca varilca 1600 tolarjev. Za zaščitno opremo poskrbijo delavci, vso ostalo opremo in orodja pa priskrbi podjetje X. Za opremo in orodja so odgovorni delavci in

jih morajo po končanem delu vrniti v brezhibnem stanju nazaj podjetju. Na delo bo prišlo 10 delavcev, trije varilci in sedem ključavničarjev. Delo poteka od ponedeljka do sobote in traja najmanj deset ur dnevno. Tuji delavci delajo v skupinah, ki jih vodi slovenski delavec. Prehrana je organizirana v menzi podjetja in stane 650 tolarjev na bon. Stanovanje in nezgodno zavarovanje delavcem priskrbi posredniško podjetje.

Tuj delavec tako stane podjetje 1500 – 1600 tolarjev na uro. To ceno plača podjetje posredniku in znesek, ki ga delavci dejansko dobijo, je manjši. Če to primerjamo s ceno domačega delavca na istem delovnem mestu, ki je okoli 800 tolarjev na uro neto oziroma okoli 1120 tolarjev na uro bruto (interni dokumenti podjetja X, 2003). V boljšem primeru to predstavlja 75% cene tujega delavca, torej predstavlja tuji delavec za podjetje precej višje stroške. Toda najemanje tujih delavcev se podjetju očitno še vedno splača, saj brez njih ne bi zmogli dokončati naročil. V podjetju so mi zaupali, da bi oni raje zaposlili domače delavce, ker imajo z njimi manj stroškov, pa tudi delo je lažje, ker ni potrebno premagovati še jezikovne ovire. V te ocene pa niso zajeti stroški iskanja posredniške agencije oziroma iskanja primernih delavcev v tujini in stroški za dokumente in dovoljenja.

V tem primeru predstavlja zaposlovanje tujih delavcev za podjetje večjo obremenitev, kot pa če bi zaposlili domače delavce. Čeprav se podjetje trudi zaposliti domače delavce, pa le-ti niso vedno na voljo in tako iščejo primerne delavce iz tujine. Vzrok za to stanje lahko iščemo v strukturni neusklajenosti delavcev na trgu delovne sile in ponudbo delovnih mest. V tem konkretnem primeru so zaželeni delavci točno določenih poklicev, ključavničarji in varilci. Na slovenskem trgu delovne sile pa jih očitno primanjkuje, sicer se podjetje že zaradi bistveno večjih stroškov ne bi ukvarjalo še z iskanjem primernih tujih delavcev.

7 Zaključek

Tuji delavci, pa naj jih gledamo kot nepotrebno konkurenco, reveže, ki delajo za drobiž, tujce, ki vnašajo v naš svet tujo kulturo in drugačne vrednote ali pa kot dobrodošle goste, manjkajočo delovno silo, prispevek h kulturni barvitosti, so mnogokrat polnilo za luknje, ki nastajajo na slovenskem trgu delovne sile. Ti primanjkljaji pogosto nastajajo zaradi strukturnih neskladnosti na trgu delovne sile. Zaposlovanje tujcev je tako rešitev za stiske delodajalcev, ki ne najdejo primerne domače delovne sile. Pogosti so komentarji, da so tuji delavci cenena konkurenca domačim. Te trditve so morda resnične, toda le v nekaterih primerih. Najpogosteje, kadar gre za zaposlovanje na črno. V resnici so slovenski delavci močno zaščiteni pred tujimi konkurenti. Zakon ne dovoljuje izdaje dovoljenja za delo tujcu, če je na voljo primeren domač delavec. Sicer pa je strošek podjetja za tujega delavca lahko občutno večji kot za domačega, kar je vidno iz primera v šestem poglavju. Podjetje je zaposlilo tuje delavce, ker primernih domačih ni bilo na voljo. Predvsem pa so bili za podjetje stroški za tujega delavca precej višji. Pri tem je potrebno upoštevati tudi stroške iskanja delavcev v tujini oziroma v tem primeru posredniškega podjetja. Boljša in dolgoročnejša rešitev za pomanjkanje delavcev z določenimi kvalifikacijami so programi prekvalificiranja, šolanja odraslih in podobne oblike izobraževanja. Taki programi dajejo brezposelnim priložnost, da pridobijo znanja, ki izboljšujejo njihove zaposlitvene možnosti. Pri tem je bistvenega pomena prepričati ljudi v koristnost udeleževanja takih programov. Vlaganje v izobraževanje zaposlenih ima podobne pozitivne učinke. Za delodajalce je nagrada boljša storilnost delavcev. Delavci z boljšimi in bolj raznolikimi kvalifikacijami pa se tudi v primeru izgube dela laže ponovno zaposlijo. Z vlaganjem v izobraževanje brezposelnih in zaposlenih se izboljšuje izobrazbena struktura ter zaposlitvene možnosti prebivalcev. Le izobrazbena delovna sila lahko ustvarja globalno konkurenčno gospodarstvo. Slovenija je še na poti k skupini razvitih držav, ki obvladujejo svetovno gospodarstvo z inovativno konkurenčnostjo in globalnimi razsežnostmi. Zato je povečanje vlaganj v vse vrste izobraževanj nujna. V primeru, da Slovenija ne bi povečala vlaganj v izobraževanje se ji lahko primeri, da se bo vrzel med vodilnimi državami in nami še poglobila. Za preživetje v tej konkurenčni družbi mora vložiti vse sile.

V Sloveniji sta položaj tujih delavcev in postopki urejanja dovoljenj za delo urejeni z zakonom iz leta 2000. S tem zakonom je naša zakonodaja približana zakonodajam evropskih držav. Vendar je potrebno poudariti, da Evropska unija sama nima izdelane politike, kaj šele zakonodaje glede tujih delavcev in to prepušča posameznim državam članicam. Vendar je ena izmed načrtovanih nalog tudi oblikovanje skupne politike o migrantskih delavcih iz tako imenovanih tretjih držav¹⁹. V procesu oblikovanja te politike in morebitnih zakonov bodo že sodelovale tudi nove članice. Tako bodo v igri tudi novi interesi. Za Slovenijo to gotovo pomeni vzdrževanje pritoka delavcev s področja bivše Jugoslavije, saj se le-ti zaradi skupne preteklosti lažje vključijo v našo družbo, kot pa morebitni drugi migranti. Vendar že zaradi njene majhnosti ni pričakovati, da bo imela Slovenija pri tem velik vpliv. Prav zato se Slovenija ne sme več dolgo zanašati na pritek delavcev iz teh držav. Tudi v primeru, da bomo še vedno prihajali se lahko zgodi, da bodo njihovi cilji zahodnejše in razvitejše države. Ko bodo enkrat v Sloveniji ne bodo imeli več veliko ovir za selitev proti zahodu. Primerna strategija bi bila raziskovati morebitne druge potencialne »zaloge« tujih delavcev in pa vzpostaviti strategije, kako privabiti zelene tuje delavce. Odgovor lahko najdemo, podobno kot pri vprašanju neskladij na trgu delovne sile v vlaganjih v razvoj. Bolj bo naše gospodarstvo razvito, lažje bo Slovenija stopala v korak z ostalo Evropo. Tudi za tuje delavce so razvitejša gospodarstva privlačnejša. Še posebej to velja za visoko izobraženo delovno silo, ki ji je potrebno omogočiti ugodne pogoje za dobre službe, ki ne ponujajo le dobrega plačila, temveč tudi možnosti napredovanja v karieri in splošne osebne rasti.

Tako se bodo primanjkljaji na slovenskem trgu delovne sile morda v prihodnje polnili iz drugih virov. Morda bodo k nam prišli delavci iz drugih novih članic EU, vendar je to malo verjetno. Ti delavci bodo raje migrirali bolj na zahod v razvitejše države, kjer bodo imeli večje možnosti za boljše zaslužke. Slovenija ima možnost pridobiti te delavce le na en način – z zelo hitrim razvojem in čimprejšnjim ujetjem ostalih razvitih držav na zahodu. To pa bo dosegla le z vlaganji v razvoj, izobrazbo in infrastrukturo ter s skupno usmeritvijo vseh državljanov v napredek.

¹⁹ Ang. »third countries«. V tem kontekstu pomeni države, ki niso članice EU.

Dejstvo je, da Slovenija potrebuje imigrante. Z njimi ne rešuje le pomanjkanj na trgu delovne sile, temveč tudi popravlja demografsko strukturo. Pozornost je potrebno usmeriti na dejstvo, da so imigranti le začasna rešitev problema. Nobena družba ni pripravljena sprejemati vase neskončno število tujcev in prej kot slej pride do problemov. Tudi rodnost tujk nas ne bo dolgo reševala, saj se njihova rodnost kmalu spusti na raven domačink.

Za reševanje sedanjih in bodočih problemov na trgu delovne sile obstaja po mojem mnenju univerzalen odgovor. Vlaganje v razvoj in izobraževanje. Pa ne samo v izobraževanje, temveč v napredek celotne družbe. Dokler obstajajo nezaposleni delavci, ki so nezaposleni zaradi neustrezne ali pomanjkljive izobrazbe in se zaradi tega zaposlujejo tuji delavci so potrebne spremembe v izobraževalnem sistemu. Vsi programi, ki omogočajo odraslim ljudem pridobitev in izpopolnitev izobrazbe ali pa prekvalificiranje se še kako dobrodošli. Vlaganje v razvoj je potrebno tudi za reševanje problema bega možganov. Slovenskim visoko izobraženim ljudem je potrebno omogočiti ustrezne možnosti zaposlitve. Pri nas se pogosto dogaja da njihovega potenciala ne znamo izkoristiti in tako odhajajo v tujino. Njihovo izobrazbo pa je financirala naša država. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se naša država odpira novim možnostim, na vprašanje, ali bo te možnosti znala izkoristiti pa bi bilo potrebno iskati pozitiven odgovor že v sedanjosti. V primeru, da bo Slovenija predolgo ohranjala sedanjo politiko se lahko pripeti, da bo, ne samo počasneje napredovala. Lahko začne celo zaostajati za ostalimi državami srednje in vzhodne Evrope, med katerimi se v času pristopanja k Evropski uniji tako radi pohvalimo s prvenstvom. Le s konsenzom celotnega prebivalstva o potrebnih naporih za razvoj in izobraževanje bo mogoče to mesto obdržati in v prihodnosti ujeti zahodne sosede.

8 Literatura

1. Bauer Thomas in Klaus F. Zimmermann: Assessment Of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe. A Study for the Department for education and Employment, United Kingdom, Bonn Julij 1999, 108 str.
2. Bevc Milena et al.: Migracije v Sloveniji v luči vključitve v Evropsko unijo. Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, julij 2000.
3. Bohinc Rado: Govor na 6. seji državnega sveta. 14.5.2003. 6 str.
4. Borjas George: The Economic Benefits of Imigration. Journal of Economic Perspectives. Nashville, 9(1995), str. 3-22.
5. Coleman David A.: Contrasting Age Structures of Western Europe and of Eastern Europe and the former Soviet Union: Demographic Curiosity or Labor Resource? Population and Development Review, 19(3), september 1993. str. 523-555.
6. Coleman David A.: Does Europe Need Imigrants? Population and Workforce Projections. International Migration Review. 26(2). 1992. str. 413-461.
7. Collinson Sarah: Visa requirements, carrier, »safe third countries« and readmission«: the development of an asylum »buffer zone« in Europe. Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, 21(1), 1996, str. 76-90.
8. Ferrigno Peter: The EU Labor: Ready to Migrate? Ernst&Young. 2003. 3 str.
9. Goss Ernst P. in Paul Chris: Age and Work Experience in the Decision to Migrate. The Journal of Human Resources, 21, 3 (Summer 1986), str. 397-405.
10. Interni dokumenti podjetja X. 2003.
11. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. 5. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000, 380 str.

12. Massey Douglas S. et al: Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19, 3 (September 1993), str. 431-466.
13. Medica Peter in Sočan Lojze: Primerjalna razvojna analiza za 7 skupin držav s poudarkom na srednjeevropskih in baltiških državah in Sloveniji. V Sočan Lojze ur.: Simulacije trajnostnega razvoja. Delovno poročilo št. 2, Družbeno okolje za razvojno dohitevanje Slovenije in pristopnih držav. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003, 170. str. (v tisku).
14. Mekina Igor: Pomanjkanje tujcev. Mladina 2. julij 2001
15. Modic Max: Čedna dekleta z vzhoda. Mladina, 3. 9. 2001.
16. Peternel Miroslav: Zunanje migracije Slovenije in Slovenci v izseljenstvu. Magistrsko delo, Ljubljana, 2003, 101 str.
17. Razgovor z g. Miho Šepcem, uslužbencem Zavoda RS za zaposlovanje.
18. (1999) Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 40-1991\1999.
19. Sleiman Rakhsat: Europe`s Demographic Evolution Through To The Year 2050. La Lettre Du CEPPII (Centre D`Etudes Prospectives ET D`Informations Internationales), 219, January 2003, 4 str.
20. Sočan Lojze: Izoblikovanje družbenega okolja za razvojno dohitevanje v Sloveniji in srednjeevropskih in baltiških državah. V Sočan Lojze ur.: Simulacije trajnostnega razvoja. Delovno poročilo št. 2, Družbeno okolje za razvojno dohitevanje Slovenije in pristopnih držav. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003, 170. str. (v tisku).
21. (2003) Standard Eurobarometer 45. Eurostat, 2003.
22. (2002) Statistični letopis Republike Slovenije 2002. Statistični urad Republike Slovenije. 652 str.
23. (2001) The Free Movement of Workers in the Context of Enlargement. European Commission Information note. 6.3.2001, 25 str.

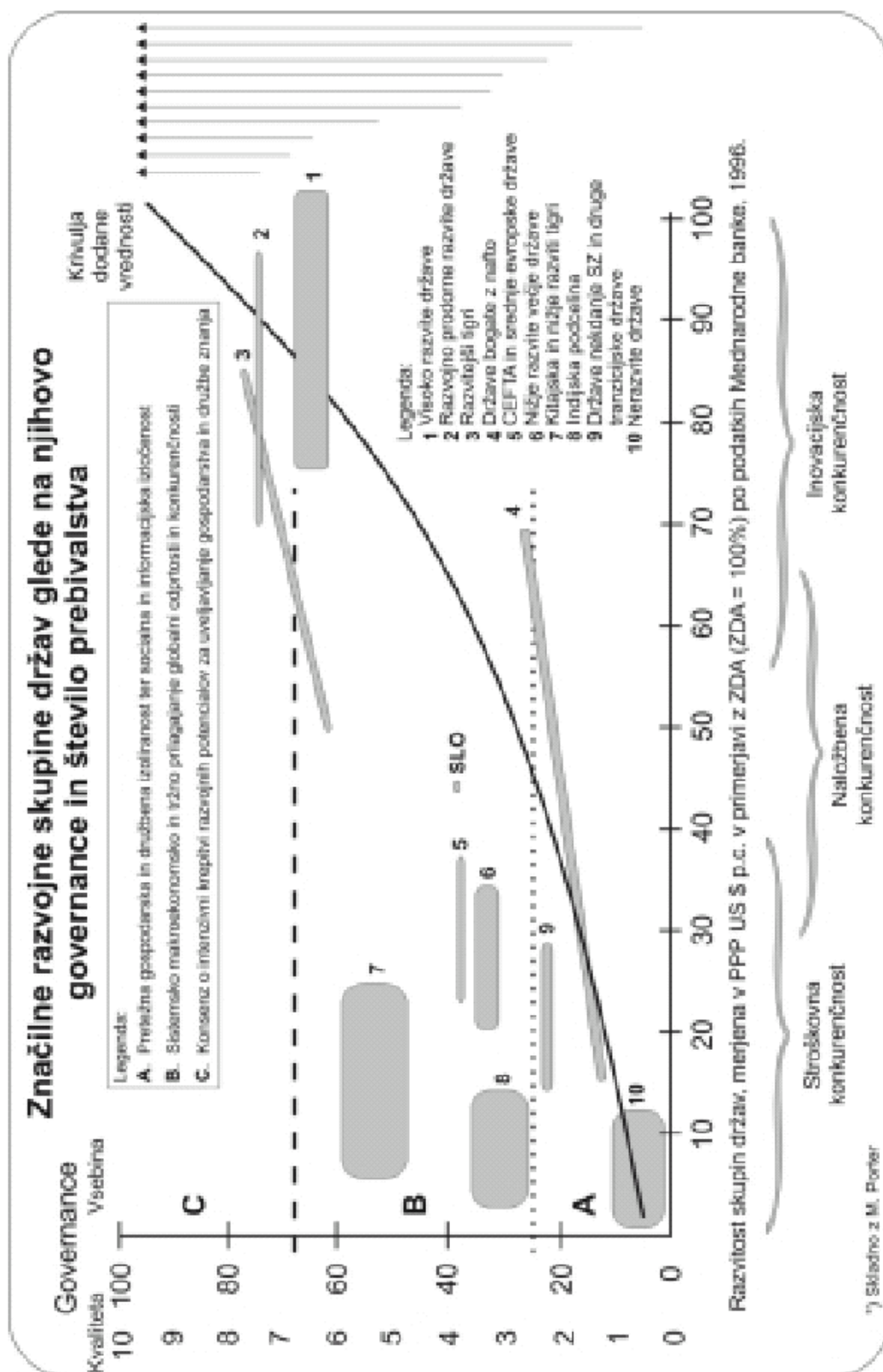
24. Todaro Michael P.: Economic Development. seventh edition, Addison Wesley Longman, London, 2000, 783 str.
25. Valenčič Vlado: Izselsjevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne. Dve domovini. Ljubljana, Inštitut za slovensko izseljenstvo, ZRC SAZU, 1990 (1), str. 13-22.
26. (2000) Zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Uradni list RS, št. 66-3058/2000.
27. (1992) Zakon o zaposlovanju tujcev. Zbirke državnega zbora RS – sprejeti zakoni, številka: 1001-01/91-3/2, Ljubljana, 1. julij 1992.
28. (2003) Zavod RS za zaposlovanje: Kazalci gibanj na trgu dela in aktivnosti Zavoda (junij 2003). 66 str.
29. (1992-2002) Zavod RS za zaposlovanje: letna poročila 1992 – 2002.

9 Internetni viri:

1. (2003a) Avstrija se ob širitvi EU boji izgube delovnih mest. SiOL.NET, Novice, Internetni naslov: [<http://www.siol.net/novice/evropskaunija.htm>], 11. 8. 2003.
2. (2003c) Finska in Norveška bosta trg delovne sile odprli takoj. SiOL.NET, Novice, Internetni naslov: [<http://www.siol.net/novice/evropskaunija.htm>], 11. 8. 2003.
3. (2003) Kazalci gibanj na trgu dela in aktivnosti Zavoda. Zavod za zaposlovanje RS (junij 2003), mesečne informacije, junij 2003. Internetni naslov: [<http://www.ess.gov.si/>], 22. 7. 2003.
4. (2003) Letno poročilo in predstavitev 2002, Zavod RS za zaposlovanje, internetni naslov: [<http://www.ess.gov.si/html/Predstavitev/LetnaPorocila/lp02/vsebina/slo>], 22. 7. 2003.
5. Smits Hans: Fortress Europe. The Schengen Treaty creates a new wall to keep immigrants out. Transitions Online. Internetni naslov: [<http://archive.tol.cz/transitions/dec98/fortress.html>] 29. 7. 2003.

6. (2002) The Economist: The best of reasons. The Economist. 31. 10. 2002.
Internetni naslov: [http://www.economist.com/surveys/storey_ID=1402786],
11.8.2003.
7. (2003b) Velika Britanija bo imela precej koristi od širitve EU. SiOL.NET,
Novice, Internetni naslov: [<http://www.siol.net/novice/evropskaunija.htm>], 11.
8. 2003.

Priloga A:

L. Sočan, 2003

Vir: Sočan, 2003:121.

Priloga B: Statistični podatki Zavoda RS za zaposlovanje

Število DELOVNIH DOVOLJENJ za Slovenijo za obdobje od 01.01.2002 do 31.12.2002
SKUPNI SEZNAM PO PREDLOGIH

08.01.2003

Stran : 23

vrsta dovoljenja	neznan poklic		stopnja izobrazbe														skupaj	
	vsi	žen.	I. vsi	I. žen.	II. vsi	II. žen.	III. vsi	III. žen.	IV. vsi	IV. žen.	V. vsi	V. žen.	VI. vsi	VI. žen.	VII+. vsi	VII+. žen.	vsi	žen.
BEGUNEC	10	1	1	0	0	0	0	0	1	1	3	1	0	0	2	1	17	4
SAMOZAPOsLEN ZA 1 LETO	152	25	162	10	36	0	0	0	79	9	60	16	7	2	14	2	510	64
TUJEC OŽJI DRUŽ. ČLAN SLOV.DRŽ	34	24	58	30	8	2	1	0	17	7	20	10	6	2	6	2	150	77
TUJEC OŽJI DRUŽ. ČLAN TUJCA	9	9	10	9	0	0	0	0	2	1	1	1	0	0	0	0	22	20
5.LET PRI ISTEM DELODAJALCU	4	0	510	72	156	8	8	1	195	16	49	18	10	5	23	13	955	133
OS. DOV. SLOV. IZSELJENCA	12	4	8	1	3	1	1	1	20	3	22	8	7	2	7	1	80	21
SAMOZAPOsLEN DOVOLJ. ZA 3 LETA	23	3	21	4	5	0	0	0	20	2	6	3	0	0	2	1	77	13
STALNO BIVANJE V RS	821	376	449	207	84	13	9	7	296	96	134	72	14	6	39	22	1846	799
ZAMENJAVA STARIH DD ZA NED.ČAS	1	0	4	0	1	0	0	0	4	0	1	0	0	0	0	0	11	0
DOVOLJENJE ZA ZAPOSLOsITEV	9	2	1254	138	298	8	6	0	512	15	101	37	13	3	54	11	2247	214
NOVO DOVOLJENJE ZA ZAPOSLOsITEV	3	2	559	385	304	13	29	3	815	23	155	46	30	7	158	53	2053	532
DOV. ZA ZAPOSLOsIT. PO 4 MESECIH	10	2	445	211	387	13	20	4	710	19	117	41	28	6	132	41	1849	337
D.ZA ZAP. PODALJŠANO ZA 1 LETO	74	9	5812	608	1687	57	65	14	2291	92	440	166	72	18	316	112	10757	1076
D.ZA ZAP. PODALJŠANO ZA 2 LETI	0	0	3	0	5	0	0	0	17	0	4	0	0	0	22	11	51	11
OŽJI DRUŽINSKI ČLANI	2	0	218	105	17	4	2	0	54	12	32	16	2	1	16	11	343	149
BREZ KONTROLE TRGA DELA	40	7	181	27	3	0	0	0	12	4	74	24	14	1	101	51	425	114
DETAŠIRANI V SLOVENIJO	883	15	120	0	14	0	0	0	298	0	47	0	27	0	7	1	1396	16
NAMEŠČENI V SLOVENIJI	381	4	197	0	131	0	2	0	98	0	18	1	0	0	3	1	830	6
GIBANANJE ZNOTRAJ ZDRUŽB	78	5	2	0	0	0	0	0	24	4	28	5	25	3	64	10	221	27
USPOsABLJANJE IN IZPOPOLNJEVA.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3	0
POSLOVODNI DELAVCI	232	46	83	16	14	0	1	0	75	14	67	25	31	1	66	17	569	119
INDIVIDUALNE POGODBE	13	6	7	0	1	1	5	2	8	1	11	1	5	0	32	4	82	15
INDIVIDUALNE POGOD. ZA 1 LETO	13	3	1	0	0	0	0	0	2	1	15	7	11	3	76	21	118	35
SPLOŠNA SEZONSKA DELA	2	0	56	22	4	0	0	0	7	2	1	1	0	0	0	0	70	25
SEZONSKA DELA V KMETIJSTVU	1	1	1646	488	0	0	0	0	4	1	0	0	1	1	0	0	1652	491
SEZONSKA DELA V GRADBENIŠTVU	7	0	3709	14	55	0	0	0	37	0	1	0	0	0	0	0	3809	14
UMETNIKI	2693	740	16	6	16	16	0	0	5	0	29	15	15	0	5	0	2779	777
CIRKUSANTI	92	31	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	93	31
SEJEMsKE STORITVE	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	5	1
SERVISNE STORITVE	245	29	0	0	12	0	0	0	63	6	2	0	7	0	21	0	350	35
INTERVENTNE STORITVE	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	46	0
skupaj ZRSZ:	5892	1344	15533	2353	3242	136	149	32	5666	329	1439	515	326	61	1169	386	33416	5156

Število veljavnih DELOVNIH DOVOLJENJ za Slovenijo na dan 31.12.2002
 SKUPNI SEZNAM PO PREDLOGIH

08.01.2003
 Stran : 22

vrsta dovoljenja	neznan		stopnja izobrazbe														skupaj			
	poklic		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII+.											
	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.	vsi	žen.		
NI DEFINIRANO - NEZNANO	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
BEGUNEC	9	1	1	0	0	0	0	0	1	1	3	1	0	0	2	1	16	4		
SAMOZAPOSLEN ZA 1 LETO	146	24	158	10	36	0	0	81	9	58	16	7	2	13	2	499	63			
TUJEC OŽJI DRUŽ. ČLAN SLOV.DRŽ	71	47	119	57	18	8	4	1	52	27	66	40	10	4	19	7	359	191		
TUJEC OŽJI DRUŽ. ČLAN TUJCA	14	14	24	23	1	1	0	0	3	2	1	1	0	0	1	1	44	42		
5.LET PRI ISTEM DELODAJALCU	7	1	1532	271	660	146	57	35	1022	138	282	97	66	22	158	71	3784	781		
OS. DOV. SLOV. IZSELJENCA	36	11	86	34	37	9	11	9	208	56	135	61	28	12	58	24	599	216		
SAMOZAPOSLEN DOVOLJ. ZA 3 LETA	42	5	60	7	41	0	2	0	97	4	31	4	8	2	8	2	289	24		
STALNO BIVANJE V RS	1025	456	1778	687	610	62	36	18	1382	219	481	200	76	21	203	83	5591	1746		
ZAMENJAVA STARIH DD ZA NED.ČAS	7	0	3199	326	1257	20	30	2	1974	28	276	31	27	6	37	7	6807	420		
DOVOLJENJE ZA ZAPOSLETEV	0	0	1004	89	235	5	6	0	404	11	84	27	11	3	46	9	1790	144		
NOVO DOVOLJENJE ZA ZAPOSLETEV	0	0	150	108	77	1	5	0	266	8	58	13	8	1	50	21	614	152		
DOV. ZA ZAPOSLOT. PO 4 MESECIH	0	0	201	100	157	5	18	3	412	10	46	10	18	4	79	23	931	155		
D.ZA ZAP. PODALJŠANO ZA 1 LETO	17	1	5192	526	1511	46	61	13	2065	81	370	119	63	15	270	97	9549	898		
D.ZA ZAP. PODALJŠANO ZA 2 LETI	2	0	6	0	7	0	0	0	25	0	34	1	12	1	67	16	153	18		
OŽJI DRUŽINSKI ČLANI	2	0	154	76	16	5	1	0	48	12	35	19	2	1	17	12	275	125		
BREZ KONTROLE TRGA DELA	22	6	93	15	3	0	0	0	9	3	58	20	10	1	75	36	270	81		
DETAŠIRANI V SLOVENIJO	123	1	11	0	1	0	0	0	44	0	15	0	2	0	1	0	197	1		
NAMEŠČENI V SLOVENIJI	349	2	176	0	109	0	2	0	85	0	16	1	0	0	0	0	737	3		
GIBANANJE ZNOTRAJ ZDRUŽB	73	4	2	0	0	0	0	0	23	2	26	3	24	3	61	9	209	21		
USPOŠABLJANJE IN IZPOPOLNJEVA.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0		
POSLOVODNI DELAVCI	304	54	106	17	19	0	3	1	150	22	166	44	65	6	157	31	970	175		
INDIVIDUALNE POGODBE	5	5	6	0	0	0	3	1	0	0	2	0	0	0	7	0	23	6		
INDIVIDUALNE POGOD. ZA 1 LETO	11	3	1	0	0	0	0	0	2	1	12	6	9	3	65	16	100	29		
SPLOŠNA SEZONSKA DELA	0	0	6	5	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	9	5		
SEZONSKA DELA V KMETIJSTVU	0	0	19	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	20	3		
SEZONSKA DELA V GRADBENIŠTVU	3	0	2177	10	35	0	0	0	16	0	0	0	0	0	0	0	2231	10		
UMETNIKI	23	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	23	13		
CIRKUSANTI	16	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	9		

6. Z A P O S L O V A N J E I N D E L O T U J C E V

PREGLED IZDANIH DELOVNIH DOVOLJENJ PO DEJAVNOSTIH V OBDOBJU OD
01.01.2002 DO 31.12.2002

dejavnost	število
ŠIFRA DEJAVNOSTI NE OBSTAJA V ŠIFRANTU	2409
A KMETIJSTVO, LOV, GOZDARSTVO	1665
B RIBIŠTVO	1
CA PRI. ENERGETSKIH SUROVIN	23
CB PRI. RUD IN KAMNIN BREZ ENERGETSKIH	8
DA PRO. HRANE, PIJAČ, TOBAČNIH IZD.	166
DB PRO. TEKSTILIJ; TEKSTILNIH, KRZNENIH IZD.	114
DC PRO. USNJA, USNJENIH IZD.	6
DD OBDELAVA IN PREDELAVA LESA	130
DE PRO. VLAKNIN, PAPIRJA; ZALOŽNIŠTVO, TISK.	58
DF PRO. KOKSA, NAF. DERIV., JEDRSKEGA GORIVA	1
DG PRO. KEMIKALIJ, KEMIČNIH IZD., UMET. VL.	27
DH PRO. IZD. IZ GUME IN PLASTIČNIH MAS	93
DI PRO. DR. NEKOVINSKIH MINERALNIH IZD.	103
DJ PRO. KOVIN IN KOVINSKIH IZD.	1118
DK PRO. STROJEV IN NAPRAV	147
DL PRO. ELEKTRIČNE, OPTIČNE OPREME	93
DM PRO. VOZIL IN PLOVIL	64
DN PRO. POHIŠTVA, DR. PRED. DEJ., RECIKLAŽA	56
E OSKRBA Z ELEKTRIKO, PLINOM, VODO	12
F GRADBENIŠTVO	12012
G TRGOVINA; POPRAVILA MOT. VOZIL	2443
H GOSTINSTVO	1280
I PROMET, SKLADIŠČENJE, ZVEZE	928
J FINANČNO POSREDNIŠTVO	84
K NEPREMIČNINE, NAJEM, POSLOVNE STOR.	1739
L JAVNA UPRAVA, OBRAMBA, SOCIALNO ZAVAROV.	16
M IZOBRAŽEVANJE	256
N ZDRAVSTVO, SOCIALNO VARSTVO	623
O DR. JAVNE, SKUPNE IN OSEBNE STOR.	777
P ZASEBNA GOSP. Z ZAPOSLENIM OSEBJEM	18
.....	
Skupaj	26470

Upoštevana so dovoljenja za zaposlitve in dovoljenja za delo